Kharazmi University

Space Economy and Rural Development

Online ISSN: 2588-476x
Homepage: https://khu.ac.ir

Outcomes of Rural Ecotourism Accommodation Development and Its Role in Changing the Local Economic Pattern (Case Study: Golestan Province)

Bita Tabatabaee Amid [1]✉ | Mohammadreza Shahraki [2]

1. Corresponding Author, Department of Management, Accounting, and Economics, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: bitatabatabaeeamid@pnu.ac.ir
2. Department of Rural Development and Entrepreneurial Ecosystems, Golestan Provincial Government, Golestan, Iran. E-mail: m.rshahraki@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research

Article history:
Received 02 December 2025
Received in revised form 14 May 2026
Accepted 08 June 2026
Published online 14 May 2026

Keywords:
Economic Resilience,
Local Value Chain,
Social Capital,
Community-Based Tourism,
Reverse Migration.

ABSTRACT

Objective: Rural ecotourism accommodations, as one of the modern tools of community-based tourism, play a significant role in diversifying income sources, creating employment, stimulating investment, and enhancing the resilience of the local economy. This study was conducted with the aim of structurally analyzing the outcomes of rural ecotourism accommodation development and its role in changing the local economic pattern in Watershed 86 of Golestan Province, using a survey method.

Methods: The statistical population consisted of managers of rural ecotourism accommodations and rural tourism practitioners, of whom 75 individuals were purposefully selected as the sample size. The data collection instrument was a researcher-made questionnaire with a five-point Likert scale. Its content and face validity were confirmed by experts, and its convergent validity was verified through the Average Variance Extracted (AVE). To determine reliability, Cronbach's alpha coefficient and Composite Reliability (CR) were employed. After data collection, the information was analyzed using SPSS 27 and Smart PLS 3 software.

Results: The results indicated that the development of rural ecotourism accommodations has a positive and significant effect on changing the local economic pattern at the 99% confidence level. Based on the findings, the component of "stimulating local investment and developing tourism-oriented businesses" with a path coefficient of 0.701, and "diversifying livelihood and income sources of rural households" with a path coefficient of 0.684, received the greatest impact from the development of rural ecotourism accommodations.

Conclusions: The development of ecotourism accommodations in the study area is associated with specific economic outcomes including increased non-agricultural income, reduced dependence on traditional activities, and the creation of sustainable employment, which has transformed the local economic model from an agricultural-based livelihood to a diversified and service-oriented economy. Accordingly, enhancing the role of ecotourism accommodations requires designing a region-based roadmap, strengthening tourism clusters, and empowering local communities within the framework of sustainable development and local participation.

Cite this article: Tabatabaee Amid, B., & Shahraki, M.R. (2026). Outcomes of Rural Ecotourism Accommodation Development and Its Role in Changing the Local Economic Pattern (Case Study: Golestan Province). *Space Economy and Rural Development*, 15 (56), 175-197. http//doi.org/10.22034/serd.2026.11761

© The Author(s)
Publisher: Kharazmi University
DOI: http//doi.org/10.22034/serd.2026.11761

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Ecotourism accommodations, as one of the modern approaches and forms of sustainable tourism, have in recent years, particularly in developing countries, been recognized as an effective tool for the economic empowerment of rural communities. By relying on local resources, traditional architecture, and indigenous culture, these accommodations provide a unique experience for tourists while simultaneously creating direct and indirect employment opportunities for rural residents in Iran. In doing so, they have transformed traditional economic patterns in villages and diversified income sources. Instead of relying solely on agriculture and livestock, rural households now generate income through tourism, handicrafts, hospitality services, and the sale of local products. Golestan Province, with its climatic, cultural, and natural diversity, has in recent years become one of the main centers for the establishment of ecotourism accommodations in northern Iran. By utilizing vernacular architecture, restoring traditional houses, and constructing structures adapted to the local context, these accommodations have provided a foundation for the development of tourism-oriented businesses. Accordingly, the present study aims to evaluate and analyze the economic outcomes of rural ecotourism accommodations and their role in changing the local economic pattern in Golestan Province.

Methods

This research is descriptive in nature and was conducted through a survey method. The statistical population consisted of owners of rural ecotourism accommodations and local actors in the tourism sector across five villages: Jafarabad, Touskestan, Gharanabad, Bagh-Golbon, and Nomal in Watershed 86 of Golestan Province. The sample size was 75 individuals, with 15 knowledgeable and expert informants selected randomly from each village. The data collection instrument was a structured questionnaire based on a five-point Likert scale, ranging from "Strongly Agree (5)" to "Strongly Disagree (1)." The questionnaire was designed in two sections: outcomes of rural ecotourism accommodation development (7 components and 27 items) and changes in the local economic pattern (6 components and 22 items). Indicators for each component were derived from a review of scientific sources, field studies, content analysis of previous research, and interviews with local experts. Content and face validity were used to assess the questionnaire's validity, while convergent validity was examined through the Average Variance Extracted (AVE). Reliability was measured using Cronbach's alpha and Composite Reliability (CR). After collecting field data, analysis was conducted at both descriptive and inferential levels. At the descriptive level, SPSS version 27 was used to present demographic characteristics of respondents and to prioritize items. Means and standard deviations were calculated for each item, and components were ranked to determine their relative importance. At the inferential level, structural equation modeling was applied using Smart PLS version 3 to examine the relationships between the independent variable (development of rural ecotourism accommodations) and the dependent variable (changes in the local economic pattern).

Results

The research findings indicate that three items, "creating new job opportunities for rural youth" (mean = 3.60), "recognition of the village at regional and national levels" (mean = 3.53), and "increased use of social networks to promote accommodations" (mean = 3.40) received the highest priority in the development of rural ecotourism accommodations. Moreover, increased household income from non-agricultural sources such as tourism, the revitalization of local markets and financial circulation, and achieving more sustainable income from tourism, with

the highest means, were identified as the most important factors in changing the local economic pattern. In contrast, the fair distribution of benefits, reduction of unemployment, and creation of complementary jobs were least important for economic change and sustainable rural employment. Based on the results, the development of rural ecotourism accommodations, with a path coefficient of 0.793, has a direct and significant effect on changing the local economic pattern at the 99% confidence level. The greatest impacts were observed in local employment generation and entrepreneurship (0.817) and diversification of rural household livelihoods (0.812). The results also showed that rural ecotourism accommodations directly and significantly influence various components of local economic change. Among these, "stimulating local investment and developing tourism-oriented businesses" (path coefficient = 0.701) and "diversifying livelihood and income sources of rural households" (path coefficient = 0.684) had the strongest effects. Conversely, "fair distribution of tourism benefits and promotion of economic justice" (path coefficient = 0.573) and "reducing migration and enhancing rural economic resilience" (path coefficient = 0.598) had the weakest effects from the development of accommodations.

Conclusion

The development of rural ecotourism accommodations, as an innovative strategy, plays a multidimensional role in transforming local economies and revitalizing social and cultural structures. Beyond their function in tourism, these accommodations act as economic and social drivers by creating direct and indirect employment opportunities, strengthening local entrepreneurship, and stimulating small- and medium-scale investments, thereby fostering livelihood diversification and revitalizing local markets. At the macro level, the continuation of this trend enhances the economic resilience of villages against external crises and global changes. However, realizing the full potential of these accommodations requires a comprehensive framework grounded in sustainable development principles, local participation, and economic justice. Designing region-based roadmaps, developing tourism clusters, empowering local communities, and establishing fair mechanisms for benefit distribution are key prerequisites. Furthermore, implementing performance evaluation systems with economic, social, and environmental indicators can guide the development of rural ecotourism accommodations toward long-term sustainability and effectiveness.

Keywords: Economic Resilience, Local Value Chain, Social Capital, Community-Based Tourism, Reverse Migration.

Author Contributions

The authors' contributions to the present study are equal.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors deem it their duty to sincerely thank the residents of the villages of Jafarabad, Touskestan, Gharanabad, Bagh-Golbon, and Nomal for their valuable and cordial cooperation in the implementation of this research.

Ethical considerations

The authors have observed ethical principles in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Funding

This research received no financial support.

Conflict of interest

According to the authors, this article has no conflict of interest.

دانشگاه خوارزمی

اقتصاد فضا و توسعه روستایی

شاپا الکترونیکی: ۲۵۸۸-۴۷۶X

Homepage: https://khu.ac.ir

بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و نقش آن بر تغییر الگوی اقتصاد محلی (مطالعه موردی استان گلستان)

بیتا طباطبایی عمید [۱] ✉ | **محمدرضا شهرکی** [۲]

۱. نویسنده مسئول، گروه مدیریت، حسابداری و اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: bitatabatabaeeamid@pnu.ac.ir

۲. گروه توسعه روستایی و اکوسیستم‌های کارآفرینی استانداری گلستان، گلستان، ایران. رایانامه: m.rshahraki@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۲۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۳۱

کلیدواژه‌ها:
تاب‌آوری اقتصادی،
زنجیره ارزش محلی،
سرمایه اجتماعی،
گردشگری جامعه‌محور،
مهاجرت معکوس.

چکیده

هدف: اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی به عنوان یکی از ابزارهای نوین گردشگری جامعه‌محور، نقش مهمی در تنوع‌بخشی به منابع درآمدی، ایجاد اشتغال، تحریک سرمایه‌گذاری و ارتقای تاب‌آوری اقتصاد محلی دارد. این پژوهش با هدف تحلیل ساختاری بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و نقش آن بر تغییر الگوی اقتصاد محلی در حوزه آبخیز ۸۶ استان گلستان به شیوه پیمایشی انجام شد.

روش پژوهش: جامعه آماری آن را مدیران اقامتگاه‌های بوم‌گردی و فعالان گردشگری روستایی تشکیل دادند که ۷۵ نفر از آن‌ها به شیوهٔ هدفمند به عنوان تعداد نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای محقق‌ساخت با طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای بود که روایی محتوایی و صوری آن با نظر خبرگان و روایی همگرای آن از طریق مقدار AVE تأیید شد. به منظور تعیین میزان پایایی آن نیز از ضریب آلفای کرونباخ و مقدار CR استفاده شد. پس از جمع‌آوری اطلاعات، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای $SPSS_{27}$ و $Smart\ PLS_3$ تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی تأثیر مثبت و معناداری بر تغییر الگوی اقتصاد محلی در سطح ۹۹ درصد اطمینان دارد. بر اساس نتایج به دست آمده، مؤلفه «تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور» با ضریب مسیر ۰/۷۰۱ و «تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی» با ضریب ۰/۶۸۴ بیشترین تأثیر را از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی دریافت کرده‌اند.

نتیجه‌گیری: توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه مورد مطالعه با پیامدهای اقتصادی مشخصی شامل افزایش درآمد غیرکشاورزی، کاهش وابستگی به فعالیت‌های سنتی و ایجاد اشتغال پایدار همراه است که الگوی اقتصاد محلی را از معیشت کشاورزی به اقتصادی متنوع و خدماتی‌محور تغییر داده است. بر این اساس، ارتقای نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی نیازمند طراحی نقشه‌راه منطقه‌محور، تقویت خوشه‌های گردشگری و توانمندسازی جوامع محلی در چارچوب توسعه پایدار و مشارکت محلی است.

استناد: طباطبایی عمید، بیتا؛ و محمدرضا، شهرکی (۱۴۰۵). بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و نقش آن بر تغییر الگوی اقتصاد محلی (مطالعه موردی استان گلستان). *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۵ (۵۶)، ۱۷۵-۱۹۷. http//doi.org/10.22034/serd.2026.11761

ناشر: دانشگاه خوارزمی

© نویسندگان

CC BY NC

مقدمه

در بسیاری از مناطق روستایی ایران، نرخ بالای بیکاری یکی از چالش‌های اساسی توسعه پایدار روستایی محسوب می‌شود که موجب مهاجرت جوانان به شهرها و کاهش پویایی اقتصادی روستاها شده است. از این‌رو، ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار در روستاها به عنوان راهکاری مؤثر برای کاهش بیکاری و مهاجرت مطرح شده است (موحدی و امیری، ۱۴۰۲). طبق گزارش مرکز آمار ایران نرخ بیکاری در مناطق روستایی در سال‌های اخیر روند کاهشی داشته است که یکی از مهم‌ترین آن توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی است. گردشگری روستایی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی، زمینه‌ساز اشتغال در حوزه‌هایی مانند کشاورزی، دامداری، صنایع‌دستی، خدمات اقامتی و خوراکی شده است (ساتومو[1] و همکاران، ۲۰۲۵؛ سازمان جهانی گردشگری[2]، ۲۰۲۲). این نوع گردشگری با مشارکت جوامع محلی، نه‌تنها موجب افزایش درآمد خانوارها می‌شود، بلکه به حفظ جمعیت روستایی و ارتقای کیفیت زندگی نیز کمک می‌کند (ژو[3] و همکاران، ۲۰۲۴). همچنین، مطالعات نشان داده‌اند که گردشگری جامعه‌محور می‌تواند به عنوان راهبردی مؤثر برای کاهش فقر، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و تقویت تاب‌آوری اقتصادی در مناطق روستایی عمل کند (عبدالرحمانوا و اهروروف[4]، ۲۰۲۵؛ ولشنیا[5]، ۲۰۲۲).

اقامتگاه‌های بوم‌گردی به عنوان یکی از رویکردهای نوین و اشکال گردشگری پایدار روستایی (محمدی گرفمی و همکاران، ۱۴۰۳)، در سال‌های اخیر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان ابزاری مؤثر برای توانمندسازی اقتصادی جوامع روستایی شناخته شده‌اند (هیرامی و مورالس[6]، ۲۰۲۵). اقامتگاه‌های بوم‌گردی با تکیه بر منابع بومی، معماری سنتی و فرهنگ محلی، تجربه‌ای منحصربه‌فرد برای گردشگران فراهم نموده و هم‌زمان فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم برای ساکنان روستا ایجاد می‌نمایند (کوچکی شلمانی و همکاران، ۱۴۰۴؛ کوشات[7]، ۲۰۱۶). در ایران، اقتصاد روستایی با چالش‌هایی نظیر نرخ بالای بیکاری، وابستگی به فعالیت‌های تک‌محصولی و آسیب‌پذیری معیشت خانوارها مواجه است. در چنین بستری، اقامتگاه‌های بوم‌گردی راهکاری کلیدی در افزایش اشتغال‌زایی و تنوع‌بخشی به منابع درآمدی در روستاها ایفا کرده‌اند (محمدی گرفمی و همکاران، ۱۴۰۳؛ عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷). در واقع این اقامتگاه‌ها می‌توانند با افزایش درآمد خانوارهای روستایی و کاهش وابستگی به کشاورزی سنتی و عرصه‌های منابع طبیعی، به ارتقای تاب‌آوری اقتصادی جوامع محلی کمک نمایند (سامل و داش[8]، ۲۰۲۳). افزون بر این، گردشگری بوم‌گردی از طریق ایجاد زنجیره‌های ارزش محلی، به رشد صنایع دستی، رونق فروش محصولات محلی و گسترش خدمات اقامتی انجامیده است (زابا و آدانلاوو[9]، ۲۰۲۴). بنابراین، توسعه فعالیت‌های بوم‌گردی در روستاها ضمن ظهور فرصت‌های شغلی نوین، به احیای برخی مشاغل فراموش‌شده و شکل‌گیری تنوع در منابع درآمدی انجامیده است. به طوری که این امر الگوی اقتصاد محلی را از وضعیت سنتی و تک‌بعدی به سمت ساختاری پویا، چندبعدی و پایدار تغییر داده است (تورتورئانو[10] و همکاران، ۲۰۲۵).

تغییر الگوی اقتصاد محلی در بستر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن ساختار سنتی اقتصاد روستا مبتنی بر فعالیت‌های تک‌محصولی و بهره‌برداری خطی از منابع طبیعی، کشاورزی و دامداری، به سمت اقتصادی متنوع، چندبعدی و متکی بر ارزش‌افزوده محلی تحول می‌یابد (کوسنگه[11] و همکاران، ۲۰۲۵؛ جکسون[12] و همکاران، ۲۰۲۵؛ عزیزی

---

[1] - Sutomo
[2] - United Nations World Tourism Organization (UNWTO)
[3] - Zhu
[4] - Abdurakhmanova & Ahrorov
[5] - Veleshnja
[6] - Hirami & Morales
[7] - Kuşat
[8] - Samal & Dash
[9] - Xaba & Adanlawo
[10]- Turtureanu
[11] - Cossengue
[12] - Jackson

و همکاران، ۱۳۹۸). این نوع از اقامتگاه‌ها با تغییر الگوهای اقتصادی سنتی، موجب بازتوزیع منابع درآمدی در سطح خانوارهای روستایی شده‌اند (کومار[1] و همکاران، ۲۰۲۵؛ نیو و ژو[2]، ۲۰۲۵). به‌گونه‌ای که به جای وابستگی صرف به کشاورزی و دامداری، اکنون منابع درآمدی مکمل و جایگزینی نظیر گردشگری، صنایع دستی، خدمات اقامتی و فروش محصولات محلی شکل گرفته است (محمدی گرفمی و همکاران، ۱۴۰۳). این تغییر الگو نه‌تنها به افزایش رفاه اقتصادی منجر شده، بلکه پایداری اجتماعی و فرهنگی را نیز به همراه داشته است (کریستیا راهایو[3] و همکاران، ۲۰۲۵). در کشورهایی مانند هند، چین، اندونزی، آلبانی و مکزیک، این مدل راهبردی برای کاهش فقر و مهار مهاجرت روستایی تلقی شده است (کومار[4]، ۲۰۲۳؛ ژو[5] و همکاران، ۲۰۲۳؛ اوه[6]، ۲۰۲۰). از این لحاظ توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ایران یکی از راهبردهای ملی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و توسعه پایدار محسوب می‌گردد. با توجه به تنوع اقلیمی، فرهنگی و تاریخی کشور، بوم‌گردی ابزاری برای دستیابی به توسعه متوازن و پایدار در مناطق کمتر توسعه‌یافته مورد توجه قرار گرفته است (یزدان‌شناس و موسوی، ۱۴۰۴). این اقامتگاه‌ها با برقراری پیوند میان گردشگری، فرهنگ و اقتصاد محلی، مسیری تازه برای توانمندسازی مناطق روستایی فراهم می‌آورند. با این حال، کمبود زیرساخت‌های مناسب، ضعف در آموزش و مهارت‌آموزی، و مشارکت ناکارآمد جوامع محلی، موانع جدی در مسیر بهره‌برداری اقتصادی از بوم‌گردی به شمار می‌روند (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷). ازاین‌رو، انجام پژوهش‌های بیشتر در این حوزه می‌تواند به شناسایی الگوهای موفق، تحلیل پیامدهای بلندمدت و تدوین راهکارهای سیاستی برای گسترش این صنعت یاری رساند (محمد[7] و همکاران، ۲۰۲۵).

با توجه به ظرفیت‌های گسترده ایران در حوزه بوم‌گردی، استان گلستان با برخورداری از تنوع اقلیمی، فرهنگی و طبیعی، در سال‌های اخیر به یکی از کانون‌های شکل‌گیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی در شمال کشور تبدیل شده است. در این میان، روستاهای این استان با بهره‌گیری از معماری بومی، بازسازی خانه‌های سنتی و ایجاد سازه‌هایی متناسب با بافت محلی، به بستری برای توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور بدل شده‌اند. این روند در سال‌های اخیر با شتاب بیشتری همراه بوده و به شکل‌گیری شبکه‌ای از فعالیت‌های اقتصادی مکمل مانند صنایع‌دستی، خدمات اقامتی، غذاهای محلی و راهنمایی گردشگری انجامیده است. شایان ذکر است که جوامع روستایی استان گلستان، به ویژه روستاهای جنگل‌نشین و حاشیه جنگل، به دلیل محدودیت‌های ساختاری در بخش کشاورزی و دامداری و نیز وابستگی تاریخی به بهره‌برداری غیرمجاز از محصولات جنگلی نظیر قاچاق چوب که خود زمینه‌ساز تخریب جنگل‌های هیرکانی می‌باشد، با آسیب‌پذیری اقتصادی و زیست‌محیطی مضاعفی مواجه بوده‌اند. در چنین بستری، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی نه‌تنها به افزایش اشتغال مستقیم و غیرمستقیم منجر شده، بلکه با ظهور شیوه‌ها و منابع درآمدی متعدد در حاشیه این اقامتگاه‌ها، موجب کاهش وابستگی جوامع جنگل‌نشین به درآمدهای حاصل از محصولات جنگلی و در نتیجه کاهش فشار بر منابع طبیعی و مهار تخریب جنگل گردیده است. در واقع، این واحدهای بوم‌گردی به عنوان پیونددهنده فرهنگ، طبیعت و اقتصاد، توانسته‌اند نقش مؤثری در توانمندسازی جوامع محلی ایفا کنند. اما نحوه، میزان و مکانیسم این تأثیرگذاری همچنان نیازمند پژوهش‌های دقیق‌تر است. با وجود این، خلاء پژوهشی آشکاری در زمینه مطالعه نظام‌مند بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر تغییر الگوی اقتصاد محلی در مناطق جنگل‌نشین استان گلستان به چشم می‌خورد. به بیان دیگر، عوامل مؤثر بر گرایش به این نوع کسب‌وکار و پیامدهای اقتصادی آن در سطح منطقه‌ای هنوز به‌صورت ساختاری و تحلیلی بررسی نشده‌اند. در همین راستا پژوهش حاضر که در سال ۱۴۰۴ در استان گلستان انجام شده، با هدف ارزیابی و تحلیل بروندادهای اقتصادی این اقامتگاه‌ها بر تغییر الگوی اقتصاد محلی طراحی شده است. این مطالعه می‌کوشد با نگاهی جامع، ابعاد مختلف این پدیده را واکاوی کرده و زمینه‌ساز تدوین راهبردهای توسعه پایدار در حوزه گردشگری روستایی باشد.

---

[1]- Kumar

[2] - Niu & Zhou

[3] - Christya Rahayu

[4] - Kumar

[5] - Xue

[6] - Ohe

[7] - Muhamad

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

اقامتگاه‌های بوم‌گردی که ریشه در رویکردهای توسعه پایدار روستایی دارند، واحدهای اقامتی سازگار با محیط زیست هستند که در بسترهای طبیعی بکر، روستاها و بافت‌های تاریخی با رعایت ضوابط زیست‌محیطی و معماری بومی احداث می‌شوند (جیاناکیس[1]، ۲۰۱۴). هدف اصلی این اقامتگاه‌ها فراتر از ارائه خدمات اقامتی، دستیابی به توسعه پایدار روستایی از طریق حداکثر تعامل با جامعه محلی، ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع نظیر ارائه غذای بومی، صنایع دستی، موسیقی سنتی و برگزاری تورهای بوم‌گردی و همچنین ساماندهی خدمات گردشگری است (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷). در ایران، این اقامتگاه‌ها طی دو دهه اخیر در استان‌های مختلف گسترش یافته و به عنوان یکی از مصادیق سیاست‌های توسعه گردشگری پایدار به رسمیت شناخته شده‌اند (طیب‌نیا و همکاران، ۱۴۰۴؛ داغانی و اسناد، ۱۳۹۸).

در چارچوب نظریه‌های توسعه پایدار، اقامتگاه‌های بوم‌گردی از اشکال گردشگری مسئولانه محسوب می‌شوند و نقشی کلیدی در تحول ساختار اقتصادی جوامع روستایی دارند. این اقامتگاه‌ها با تکیه بر اصول حفاظت از محیط‌زیست، بهره‌گیری از منابع بومی، و تعامل با جامعه میزبان، در راستای اهداف سه‌گانه توسعه پایدار یعنی رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی عمل می‌کنند (طولابی و همکاران، ۱۴۰۱؛ جیاناکیس، ۲۰۱۴). برای درک دقیق‌تر این تحول، نیاز است ابتدا مشخص شود که منظور از «تغییر الگوی اقتصاد محلی» چیست و این مفهوم از چه ابعادی تشکیل می‌شود. تغییر الگوی اقتصاد محلی به عنوان هسته مفهومی این تحقیق، از سه بُعد اصلی ساختاری (شامل گذار از اقتصاد تک‌محصولی و وابسته به اقتصاد متنوع)، کارکردی (شامل تحول در منابع درآمدی، ایجاد اشتغال پایدار و بازتوزیع درآمد در سطح خانوارهای روستایی) و نهادی (شامل مشارکت جوامع محلی در سیاست‌گذاری‌ها، مدیریت منابع گردشگری و توانمندسازی نهادهای محلی) تشکیل می‌شود (کوسنگه و همکاران، ۲۰۲۵؛ تورتورئانو و همکاران، ۲۰۲۴).

نظریه‌های مرتبط با گردشگری پایدار تأکید دارند که مشارکت جوامع محلی در فرآیند گردشگری، نه‌تنها موجب افزایش درآمد و اشتغال می‌شود، بلکه به حفظ فرهنگ بومی و تقویت سرمایه اجتماعی نیز منجر خواهد شد (جکسون، ۲۰۲۵). این نظریه‌ها با واقعیت عینی روستاهای جنگل‌نشین و حاشیه جنگل در استان گلستان پیوند می‌خورند. جایی که وابستگی تاریخی به بهره‌برداری از محصولات جنگلی و قاچاق چوب، همراه با محدودیت‌های ساختاری در بخش کشاورزی و دامداری، جوامع محلی را با آسیب‌پذیری اقتصادی و زیست‌محیطی مضاعفی مواجه ساخته است (معیری[2] و همکاران، ۲۰۲۴). به طوری که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در این مناطق می‌تواند به عنوان راهبردی عملی برای کاهش وابستگی به منابع طبیعی تجدیدناپذیر، مهار تخریب جنگل‌های هیرکانی و ایجاد مسیرهای جایگزین معیشتی مبتنی بر اقتصاد پایدار و مشارکت‌محور عمل کند (داغانی و اسناد، ۱۳۹۸). از طرفی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی خود بستری برای مشارکت فعال ساکنان محلی در طراحی، مدیریت و ارائه خدمات گردشگری به شمار می‌روند. این نظریه بر آن است که جوامع محلی باید در فرآیند تصمیم‌گیری و بهره‌برداری از منابع گردشگری نقش محوری داشته باشند تا منافع حاصل از گردشگری به صورت عادلانه توزیع شود (کومار و همکاران، ۲۰۲۵؛ اوه، ۲۰۲۰). بنابراین در استان گلستان، با توجه به تنوع اقلیمی، فرهنگی و قومیتی، رویکرد جامعه‌محور می‌تواند زمینه‌ساز توانمندسازی جوامع محلی، احیای صنایع دستی فراموش شده و کاهش وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی کشاورزی و جنگل‌محور گردد. لذا، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با فراهم‌سازی بستری برای فعالیت‌های فرهنگی، صنایع‌دستی، خوراک محلی و موسیقی سنتی، نه‌تنها تجربه‌ای اصیل برای

---

[1] - Giannakis

[2] - Moayeri

گردشگران فراهم می‌کنند، بلکه موجب پویایی اقتصادی در روستاها نیز می‌شوند (کوسنگه و همکاران، ۲۰۲۵؛ عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷).

نظریه اقتصاد مقاومتی نیز به عنوان یکی از مبانی نظری مرتبط با موضوع، بر تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و کاهش وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی تأکید دارد. در این چارچوب، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم، مانند راهنمایی گردشگری، تولید صنایع‌دستی، خدمات اقامتی و فروش محصولات محلی، موجب تحول در ساختار و الگوی اقتصادی روستاها می‌شوند (دولتیچ[1] و همکاران، ۲۰۲۴). برای تحلیل دقیق‌تر مکانیزم تغییر الگوی اقتصاد محلی در اثر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی، به کارگیری دو چارچوب نظری مکمل ضروری می‌نماید. نخست، نظریه وابستگی به مسیر توضیح می‌دهد که چگونه ساختارهای اقتصادی پیشین، از جمله وابستگی تاریخی جوامع روستایی به کشاورزی معیشتی و بهره‌برداری از محصولات جنگلی، مسیرهای توسعه آتی را محدود می‌کنند. ایجاد رخدادهای تصادفی حیاتی نظیر ظهور اقامتگاه‌های بوم‌گردی، می‌تواند این قفل‌شدگی را شکسته و مسیر جدیدی مبتنی بر تنوع‌بخشی و خدمات‌محوری ایجاد نماید (کوچکی شلمانی و همکاران، ۱۴۰۴؛ محمدی گرفمی و همکاران، ۱۴۰۳؛ عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۷). دوم، چارچوب سرمایه‌های اجتماعی–اقتصادی تعامل پویای سرمایه اقتصادی (دسترسی به منابع مالی برای احداث اقامتگاه)، سرمایه اجتماعی (شبکه‌های اعتماد و همکاری میان فعالان محلی، دهیاری‌ها و گردشگران) و سرمایه فرهنگی (دانش بومی، آداب و رسوم و صنایع دستی) را تبیین می‌کند. پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که قابلیت تبدیل این سرمایه‌ها به یکدیگر نقش کلیدی در موفقیت گذار معیشتی ایفا می‌کند (آیدوغان و گونی[2]، ۲۰۲۵؛ لی و وانگ[3]، ۲۰۲۵).

بدین منظور توسعه این اقامتگاه‌ها در روستاهای جنگل‌نشین عملاً به ظهور منابع درآمدی جایگزین و مکمل (نظیر صنایع دستی چوبی با رویکرد پایدار، غذای محلی، راهنمایی طبیعت‌گردی و خدمات اقامتی) انجامیده است. موضوعی که وابستگی به قاچاق چوب و تخریب جنگل را کاهش داده و الگوی اقتصاد محلی را از حالت استخراجی به سمت اقتصادی خدماتی، مشارکت‌محور و پایدار سوق داده است. این تحول اقتصادی، به‌ویژه در مناطق روستایی با نرخ بالای بیکاری، نقش مهمی در کاهش مهاجرت، حفظ جمعیت و ارتقای کیفیت زندگی ایفا کرده است (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۲۲). همچنین، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد زنجیره‌های ارزش محلی، موجب پویایی اقتصادی و افزایش تاب‌آوری جوامع در برابر بحران‌های اقتصادی شده‌اند (هی[4] و همکاران، ۲۰۱۸). با توجه به مبانی نظری، اقامتگاه‌های بوم‌گردی را نه‌تنها زیرساخت گردشگری، بلکه محرک‌های تحول اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مناطق روستایی می‌توان تلقی کرد. این در حالی است که، اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق جنگلی استان گلستان می‌توانند پاسخی عملی به مسئله وابستگی اقتصاد روستایی به منابع طبیعی تجدیدناپذیر و آسیب‌پذیری ناشی از تکیه بر معیشت محدود کشاورزی و جنگل‌محور باشند. چالشی که پایداری اقتصادی و زیست‌محیطی این منطقه را تهدید می‌کند. بنابراین این اقامتگاه‌ها در صورت بهره‌برداری هدفمند و سیاست‌گذاری مناسب، می‌توانند راهبردی مؤثر در تحقق توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای عمل کنند. از این‌رو، بررسی پیشینه تحقیق با تمرکز بر مطالعات تجربی داخلی و بین‌المللی، زمینه‌ساز شناخت دقیق‌تر از اثرات این اقامتگاه‌ها بر تغییر الگوهای اقتصاد محلی و تبیین خلأهای پژوهشی موجود خواهد بود.

۲. پیشینه تجربی

مطالعات متعددی در ایران و سایر کشورها به بررسی اثرات ظهور بوم‌گردی‌ها بر اقتصاد روستایی پرداخته‌اند و نتایج آن‌ها نشان داده است که این نوع گردشگری می‌تواند در ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی اثرگذار باشد. با این حال، پژوهش حاضر با رویکردی متفاوت به موضوع نگریسته و تمرکز خود را بر پیامدهای ناشی از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی و نقش آن‌ها

[1] - Duletić
[2] - Aydoğan & Güney
[3] - Li & Wang
[4] - He

در تغییر الگوی اقتصاد محلی قرار داده است. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین یافته‌های تحقیقات داخلی و خارجی اشاره خواهد شد تا زمینهٔ روشن‌تری برای تبیین موضوع تحقیق فراهم گردد.

نتایج تحقیق کوچکی‌شلمانی و همکاران (۱۴۰۴) نشان داد، اقامتگاه‌های بوم‌گردی منطقه الموت شرقی بر شاخص‌های فروش، آموزش، سرمایه‌گذاری، درآمد، هزینه، اشتغال، تولید، برنامه‌ریزی، مهاجرت و زیر ساخت، بیشترین تأثیر را داشته‌اند. نتایج تحقیق بوزرجمهری و همکاران (۱۴۰۱) نشان داد، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان خراسان رضوی در سطح پایینی بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تأثیر داشته است که بالاترین اثرگذاری آن مربوط به شاخص «افزایش فرصت های شغلی» می‌باشد. داغانی و اسناد (۱۳۹۸) در منطقه گردشگری جنگل ابر شاهرود به این نتیجه رسیدند که، بوم‌گردی با تأثیر مثبت بر ایجاد اشتغال، سطح درآمد و رونق‌بخشی خدمات در منطقه، موجب تحولات اقتصادی در منطقه شده است. در همین راستا نتایج پژوهش عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷) و شجاعی‌فرد و شکور (۱۳۹۹) نشان داد شکل‌گیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاها اثرات مثبتی بر ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش تولید و درآمد، و تقویت هویت محلی داشته است.

کوسنگه و همکاران (۲۰۲۵) در مقاله‌ای به بررسی جامع اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی اقامتگاه‌های بوم‌گردی پرداخته‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی موجب افزایش درآمد خانوارهای روستایی، حفظ منابع طبیعی و ارتقای مشارکت اجتماعی شده‌اند. ایشان تأکید دارند که این اقامتگاه‌ها نقش کلیدی در توانمندسازی جوامع محلی دارند.

گنایی و گنایی[1] (۲۰۲۵) در تحقیقی به بررسی تأثیر گردشگری جامعه‌محور بر کیفیت زندگی در منطقه شاپیان کشور هند پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی در این مناطق موجب بهبود زیرساخت‌ها، افزایش درآمد و ارتقای رضایت‌مندی اجتماعی شده‌اند. کومار (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای دیگر در کشور هند، اثرات گردشگری جامعه‌محور بر توانمندسازی اقتصادی روستاها را بررسی کرده و به این نتیجه رسیدند که، اقامتگاه‌های بوم‌گردی موجب کاهش وابستگی به کشاورزی و افزایش اشتغال در حوزه خدمات گردشگری شده‌اند. همچنین، مشارکت زنان در فعالیت‌های گردشگری افزایش یافته و موجب ارتقای جایگاه اجتماعی آنان شده است.

نتایج تحقیق دولتیچ و همکاران (۲۰۲۴) که به بررسی نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توسعه پایدار روستایی پرداخته‌اند نشان داد، اقامتگاه‌ها موجب تنوع‌بخشی به منابع درآمدی، کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی شده‌اند. پاتیل و پاتانشتی[2] (۲۰۲۴) در مقاله‌ای به مرور نظام‌مند ۲۵۰ مقاله درباره نقش گردشگری پایدار در توسعه روستایی پرداخته‌اند. این مقاله نشان می‌دهد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی در کنار حفاظت از محیط‌زیست، موجب ارتقای سرمایه اجتماعی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی شده‌اند. نتایج تحقیقات هی و همکاران (۲۰۱۸) که به بررسی اثرات زنجیره ارزش اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر اقتصاد محلی در کشور چین پرداخته‌اند نشان می‌دهد که اقامتگاه‌ها موجب ایجاد پیوند میان تولیدکنندگان محلی، گردشگران و بازارهای منطقه‌ای شده‌اند. همچنین، افزایش تقاضا برای محصولات محلی موجب رشد صنایع‌دستی و خوراکی‌های سنتی شده است.

یافته‌های مطالعه کوشات و همکاران (۲۰۱۶) با عنوان «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی» در کشور ترکیه نشان می‌دهد که گردشگری روستایی ابزار مؤثری برای تنوع‌بخشی به اقتصاد محلی است. این نوع گردشگری موجب افزایش اشتغال، کاهش مهاجرت و ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی شده است. مشارکت فعال ساکنان محلی در مدیریت گردشگری، حفظ میراث فرهنگی و تقویت سرمایه اجتماعی را به همراه داشته است. هانت[3] و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی در شبه جزیره اوسا کشور کاستاریکا به این نتیجه رسیدند که، بوم‌گردی‌هایی که بهترین فرصت‌های شغلی را ایجاد می‌کنند، درآمدی بیشتر از دو برابر سایر راه‌های معیشت داشته‌اند. ربکا[4] و همکاران (۲۰۱۵) و محمدی‌گرفمی و همکاران (۱۴۰۳) در یافته‌های تحقیق‌شان اذعان دارند که

[1] - Ganaie & Ganaie

[2] - Patil & Pattanshetti

[3] - Hunt

[4] - Rebecca

اقامتگاه‌های بوم‌گردی با افزایش آگاهی در میان جوامع محلی و گروه‌های ذینفع، و تغییر نگرش عمومی نسبت به حفاظت، به توسعه و حفاظت گردشگری پایدار کمک می‌کنند.

بر اساس بررسی مطالعات صورت گرفته، اقامتگاه‌های بوم‌گردی از مؤلفه‌های کلیدی گردشگری روستایی محسوب می‌شوند و نقشی مؤثر در تحول ساختار اقتصادی جوامع محلی داشته‌اند. یافته‌های پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که این اقامتگاه‌ها موجب افزایش اشتغال، درآمد، سرمایه‌گذاری، رونق خدمات و تقویت هویت محلی شده‌اند. در مطالعات خارجی نیز نشان داده‌اند که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با کاهش وابستگی به کشاورزی، ارتقای مشارکت زنان، بهبود زیرساخت‌ها، حفظ میراث فرهنگی و افزایش تاب‌آوری اقتصادی، به توسعه پایدار روستایی کمک کرده‌اند. با این وجود، اغلب مطالعات بر پیامدهای کلی اقتصادی تمرکز داشته‌اند و کمتر به تحلیل ساختاری تغییر الگوهای درآمدی و منابع معیشتی پرداخته‌اند

۳. مدل مفهومی

بررسی نظام‌مند پژوهش‌های پیشین در حوزه بوم‌گردی روستایی نشان می‌دهد که اغلب مطالعات انجام شده، بر تأثیرات این نوع گردشگری بر شاخص‌هایی نظیر افزایش درآمد، ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، توانمندسازی اقتصادی، کاهش مهاجرت روستایی و حفاظت از منابع طبیعی متمرکز بوده‌اند. با وجود تعداد زیادی از این تحقیقات، به ندرت تلاشی برای مفهوم‌سازی و اندازه‌گیری «تغییر الگوی اقتصاد محلی» به عنوان یک سازه مستقل و چندبعدی صورت گرفته است. به عبارت دیگر، بیشتر پژوهش‌های موجود به بررسی اثرات جزئی بوم‌گردی بر اجزای پراکنده اقتصاد روستایی پرداخته‌اند، اما این پرسش اساسی که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی چگونه و تا چه اندازه ساختار کلی اقتصاد محلی را از وضعیت تک‌محصولی و وابسته به اقتصاد متنوع، خدماتی‌محور و مشارکت‌پذیر دگرگون می‌سازد، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ نظری و تجربی، تلاش دارد تا بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در استان گلستان را از منظر تغییر الگوی اقتصاد محلی مورد تحلیل قرار دهد (شکل۱).

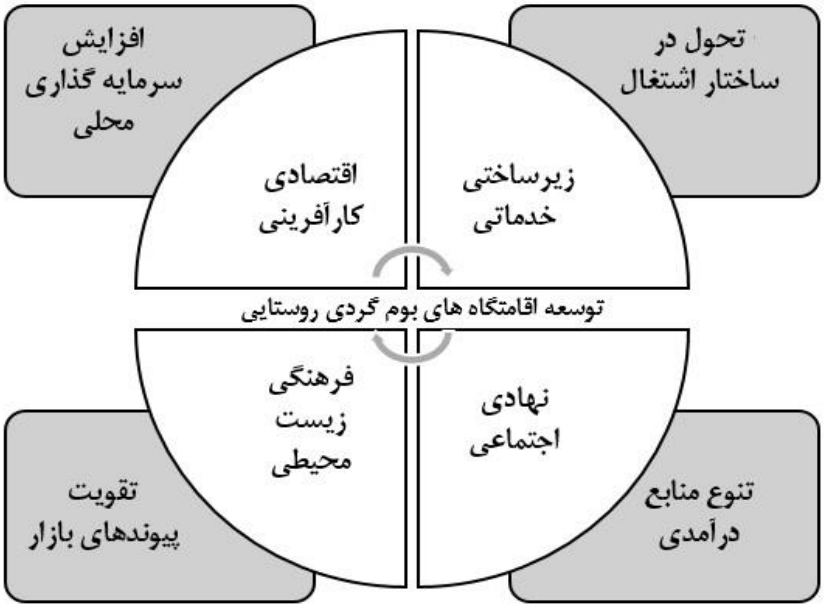

شکل ۱. الگوی مفهومی تحقیق بر اساس بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی و نقش آن بر تغییر الگوی اقتصاد محلی

روش‌شناسی پژوهش

۱. قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه

جامعه آماری این پژوهش را صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی و فعالان محلی در حوزه گردشگری در پنج روستای جعفرآباد، توسکستان، قرن‌آباد، باغ‌گُلبُن و نومل تشکیل دادند (شکل۲). به‌منظور دستیابی به داده‌های معتبر، نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده انجام شد. به طوری که نخست فهرست کاملی از کلیه صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی و فعالان محلی حوزه گردشگری در مناطق مورد مطالعه (پنج روستای منتخب) تدوین شد. سپس نمونه‌های پژوهش از میان این فهرست به طور تصادفی انتخاب شدند. تعداد نمونه ۷۵ نفر تعیین گردید، به‌طوری‌که از هر روستا ۱۵ نفر از مطلعین و خبرگان روستایی انتخاب شدند که مبتنی بر ملاحظات آماری (حداقل حجم نمونه مورد نیاز برای تحلیل معادلات ساختاری) و هم اقتضائات میدانی (جامعه محدود در هر روستا) بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای ساختاریافته با طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای شامل خیلی‌موافقم (۵)، موافقم (۴)، تا حدودی موافقم (۳)، مخالفم (۲) و خیلی‌مخالفم (۱) بود. پرسشنامه در دو بخش اصلی مؤلفه‌های مرتبط با بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی (۷ مؤلفه و ۲۷ گویه) و بخش دوم شامل مؤلفه‌های مرتبط با تغییر الگوی اقتصاد محلی (۶ مؤلفه و ۲۲ گویه) طراحی شد. تعاریف مفهومی و عملیاتی مؤلفه‌ها در قالب جدول ۱ ارائه گردید تا ارتباط نظری و تجربی شاخص‌ها به‌صورت شفاف مشخص شود. شاخص‌های هر مؤلفه بر اساس مرور منابع علمی، مطالعات میدانی، تحلیل محتوای پژوهش‌های پیشین و مصاحبه با خبرگان محلی استخراج شدند. فرآیند طراحی ابزار سنجش با رعایت اصول اعتبارسنجی علمی و بومی‌سازی مفاهیم انجام شد.

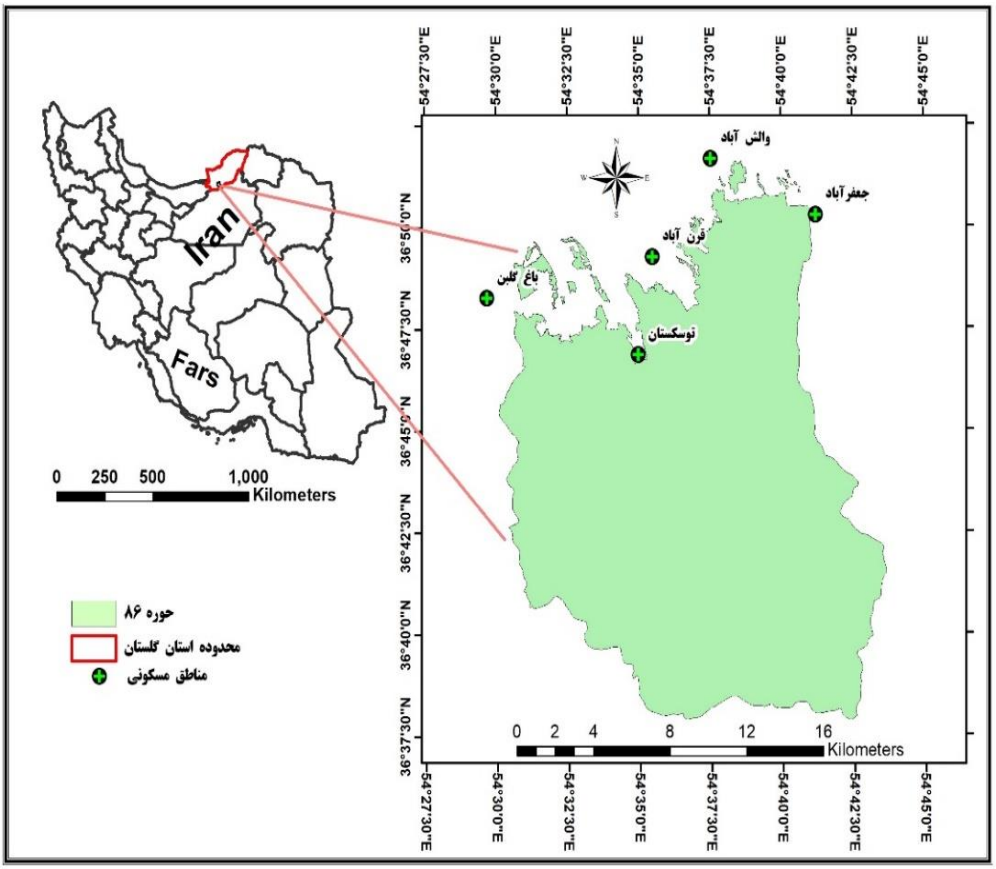

شکل۲. موقعیت مکانی روستاهای مورد مطالعه تحقیق

۲. داده ها و روش کار

تحقیق حاضر با هدف بررسی بروندادهای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و نقش آن بر تغییر الگوی اقتصاد محلی در حوزه آبخیز ۸۶ استان گلستان به روش پیمایشی انجام شد. این پژوهش از نوع کاربردی با رویکرد توصیفی- تحلیلی بود و در چارچوب مطالعات توسعه پایدار روستایی و اقتصاد گردشگری طراحی گردید.

برای سنجش روایی پرسشنامه، از روایی محتوایی و صوری استفاده شد. پرسشنامه در اختیار ۱۵ نفر از کارشناسان حوزه گردشگری و توسعه روستایی، و همچنین خبرگان بومی قرار گرفت و پس از دریافت بازخورد، اصلاحات لازم انجام شد. به‌منظور بررسی روایی همگرا، میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) برای هر مؤلفه محاسبه گردید که مقدار قابل قبول آن حداقل ۰/۵ می‌باشد. برای بررسی سطح پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) استفاده شد که مقدار قابل تأیید آن بیش از ۰/۷ در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل پایایی و روایی در جدول ۱ ارائه گردید و نشان داد که ابزار سنجش از اعتبار آماری مناسبی برخوردار است.

پس از جمع‌آوری اطلاعات میدانی، تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در سطح توصیفی، از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ برای ارائه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان و همچنین اولویت‌بندی گویه‌ها در دو بخش توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و تغییر الگوی اقتصاد محلی استفاده شد. میانگین و انحراف معیار هر گویه محاسبه گردید و بر اساس آن، رتبه‌بندی مؤلفه‌ها انجام شد تا میزان اهمیت نسبی هر یک از آن‌ها مشخص شود. در بخش استنباطی، برای بررسی روابط بین متغیر مستقل (توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی) و متغیر وابسته (تغییر الگوی اقتصاد محلی)، از مدل معادلات ساختاری در نرم‌افزار Smart PLS نسخه ۳ استفاده شد. شاخص‌های برازش مدل، ضرایب مسیر و آزمون معناداری ضرایب (t-value) برای تأیید فرضیات پژوهش مورد تحلیل قرار گرفتند.

جدول ۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی، شاخص‌های پایایی و روایی متغیرهای تحقیق

عنوان مؤلفه	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی	α	CR	AVE
توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی					
ارتقای زیرساخت‌های فیزیکی و خدمات پایه روستایی	بهبود امکانات عمومی مانند راه، آب، برق، امنیت و ارتباطات در نتیجه توسعه گردشگری	سنجش میزان بهبود راه‌های دسترسی، خدمات عمومی، امنیت و امکانات درمانی با ۴ گویه در پرسشنامه	۰/۷۸۱	۰/۸۶۱	۰/۶۱۰
توانمندسازی نهادی و مشارکت اجتماعی در گردشگری	مشارکت فعال جامعه محلی در مدیریت، تصمیم‌گیری و بهره‌برداری از اقامتگاه‌ها	سنجش میزان مشارکت اهالی در مدیریت و تصمیم‌گیری با ۴ گویه	۰/۸۰۲	۰/۸۷۳	۰/۶۳۵
تحول در اشتغال و توسعه کارآفرینی محلی	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و تقویت کسب‌وکارهای محلی در نتیجه فعالیت اقامتگاه‌ها	سنجش اشتغال جوانان، مشارکت زنان، افزایش درآمد و راه‌اندازی کسب‌وکارهای خانگی با ۴ گویه	۰/۸۱۶	۰/۸۸۵	۰/۶۵۸
حفاظت از میراث فرهنگی و منابع طبیعی	حفظ معماری سنتی، آداب و رسوم و منابع طبیعی در فرآیند گردشگری	سنجش نقش اقامتگاه‌ها در حفظ فرهنگ و محیط‌زیست با ۴ گویه	۰/۷۹۴	۰/۸۶۴	۰/۶۲۲
توسعه برند گردشگری و بازاریابی منطقه‌ای	معرفی روستا به عنوان مقصد گردشگری و ارتقای جایگاه آن در بازار گردشگری	سنجش میزان شناخته‌شدن روستا، معرفی محصولات محلی و جذب گردشگر با ۴ گویه	۰/۷۶۸	۰/۸۴۷	۰/۵۹۸
افزایش ظرفیت آموزشی و انتقال دانش گردشگری	ارتقای دانش و مهارت‌های جامعه محلی در حوزه گردشگری و محیط‌زیست	سنجش آموزش مهارت‌ها، آشنایی با بازاریابی و افزایش آگاهی زیست‌محیطی با ۳ گویه	۰/۷۴۳	۰/۸۳۲	۰/۶۲۵
کاربرد فناوری‌های نوین در مدیریت گردشگری روستایی	استفاده از ابزارهای دیجیتال و فناوری اطلاعات در مدیریت و تبلیغات اقامتگاه‌ها	سنجش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، رزرو آنلاین و فناوری اطلاعات با ۴ گویه	۰/۷۸۹	۰/۸۶۶	۰/۶۴۱
تغییر الگوی اقتصاد محلی					
تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی	کاهش وابستگی به کشاورزی و افزایش درآمد از گردشگری و خدمات	سنجش افزایش درآمد غیرکشاورزی، مشاغل مکمل و پایداری درآمد با ۴ گویه	۰/۷۷۶	۰/۸۵۷	۰/۶۰۳
بازآرایی ساختار اشتغال و گذار از اقتصاد سنتی به خدمات گردشگری	تغییر نوع اشتغال از سنتی به خدمات‌محور و گردشگری‌محور	سنجش سهم اشتغال در خدمات، تمایل جوانان، اشتغال پایدار و کاهش بیکاری با ۴ گویه	۰/۸۰۱	۰/۸۷۲	۰/۶۲۸

عنوان مؤلفه	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی	α	CR	AVE
تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور	افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری توسط ساکنان محلی	سنجش سرمایه‌گذاری، شکل‌گیری کسب‌وکار جدید و رونق بازار محلی با ۳ گویه	۰/۷۸۸	۰/۸۶۱	۰/۶۱۵
تقویت پیوندهای بازار و ارتقای زنجیره ارزش محلی در اقتصاد گردشگری	اتصال تولیدکنندگان محلی به بازارهای گردشگری و شهری	سنجش معرفی محصولات، ارتباط مستقیم با گردشگران و تقویت زنجیره تأمین با ۴ گویه	۰/۷۶۹	۰/۸۴۹	۰/۵۹۲
کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی در جوامع روستایی	کاهش مهاجرت به شهرها و افزایش توان اقتصادی خانوارها در برابر بحران‌ها	سنجش کاهش مهاجرت، بازگشت مهاجران و تاب‌آوری اقتصادی با ۳ گویه	۰/۷۵۵	۰/۸۳۸	۰/۶۲۱
توزیع منصفانه منافع گردشگری و ارتقای عدالت اقتصادی در روستاها	توزیع عادلانه درآمد و فرصت‌ها میان گروه‌های مختلف اجتماعی	سنجش عدالت درآمدی، فرصت برابر و کاهش فقر با ۴ گویه	۰/۸۱۲	۰/۸۸۴	۰/۶۶۷

یافته‌های پژوهش

۱. تحلیل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی فعالان گردشگری روستایی و بوم‌گردی مورد مطالعه

نتایج به دست آمده در جدول ۲ نشان می‌دهد، اکثریت پاسخگویان با ۶۴ درصد مردها بودند که نشان‌دهنده نقش غالب مردان در مدیریت و فعالیت‌های گردشگری روستایی است. هرچند مشارکت زنان نیز با سهم ۳۶ درصدی قابل توجه است. توزیع سنی پاسخگویان نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال با ۳۴/۷ درصد و کمترین سطح سنی مربوط به گروه کمتر از ۳۰ سال با ۱۶ درصد است. نتایج نشان داد، ۵۴/۷ درصد از افراد مورد مطالعه دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. تجربه فعالیت در گردشگری روستایی و بوم‌گردی نیز در بازه ۲ تا ۵ سال بیشترین سهم را با ۴۴ درصد دارد. از نظر درآمد ماهیانه، بیشترین فراوانی مربوط به بازه ۵ تا ۱۰ میلیون تومان با ۴۵/۳ درصد است که نشان‌دهنده ظرفیت اقتصادی قابل قبول گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۲. توزیع فراوانی جمعیت‌شناختی پاسخگویان

متغیر	طبقه	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۴۸	۶۴
	زن	۲۷	۳۶
سن (سال)	کمتر از ۳۰	۱۲	۱۶
	۳۰ تا ۴۰	۲۶	۳۴/۷
	۴۱ تا ۵۰	۲۱	۲۸
	بیشتر از ۵۰	۱۶	۲۱/۳
سطح تحصیلات	ابتدایی و راهنمایی	۱۰	۱۳/۳
	دیپلم	۲۴	۳۲
	فوق‌دیپلم	۱۵	۲۰
	کارشناسی	۲۰	۲۶/۷
	کارشناسی‌ارشد و بالاتر	۶	۸
تجربه فعالیت در گردشگری روستایی و بوم‌گردی (سال)	کمتر از ۲	۱۸	۲۴
	۲تا ۵	۳۳	۴۴
	بیشتر از ۵	۲۴	۳۲

متغیر	طبقه	فراوانی	درصد فراوانی
میزان درآمد ماهیانه (میلیون تومان)	کمتر از ۵	۲۲	۲۹/۳
	۵ تا ۱۰	۳۴	۴۵/۳
	بیشتر از ۱۰	۱۹	۲۵/۴

۲. اولویت‌بندی و مقایسه گویه‌های توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و تغییر الگوی اقتصاد محلی

بر اساس یافته‌های جدول ۳، سه گویه «ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای جوانان روستایی» (میانگین ۳/۶۰)، «شناخته شدن روستا در سطح منطقه‌ای و ملی» (میانگین ۳/۵۳)، و «افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای معرفی اقامتگاه‌ها» (میانگین ۳/۴۰)، بالاترین اولویت را در توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی به خود اختصاص دادند. به بیان دیگر، اقامتگاه‌های بوم‌گردی بیشترین تأثیر را در حوزه‌های اشتغال‌زایی، برندسازی منطقه‌ای و بهره‌گیری از فناوری‌های ارتباطی داشته‌اند. در مقابل، سه گویهٔ «افزایش امنیت و نظارت در روستا»، «تقویت نهادهای محلی و شوراهای روستایی»، و «نقش اقامتگاه‌ها در حفاظت از منابع طبیعی و کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی»، با کمترین مقدار میانگین به دست آمده، در فرآیند توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند یا در عمل با محدودیت‌هایی مواجه بوده‌اند.

جدول ۳. اولویت‌بندی گویه‌های توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و مقایسه اهمیت آن‌ها

مؤلفه	گویه	میانگین	انحراف معیار	اولویت
ارتقای زیرساخت‌های فیزیکی و خدمات پایه روستایی	توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی موجب بهبود راه‌های دسترسی به روستا شده است.	۳/۱۰	۰/۶۸۴	۱
	خدمات عمومی مانند آب، برق و گاز با توسعه اقامتگاه‌ها ارتقا یافته‌اند.	۲/۸۵	۰/۷۲۱	۲
	فعالیت اقامتگاه‌ها موجب افزایش امنیت و نظارت در روستا شده است.	۲/۳۰	۰/۷۷۲	۴
	امکانات بهداشتی، درمانی و ارتباطی در روستا بهبود یافته‌اند.	۲/۶۰	۰/۷۴۹	۳
توانمندسازی نهادی و مشارکت اجتماعی در گردشگری	ساکنان روستا در مدیریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی نقش فعالی دارند.	۲/۵۵	۰/۷۴۱	۳
	تصمیم‌گیری درباره فعالیت‌های گردشگری با مشارکت اهالی انجام می‌شود.	۲/۸۰	۰/۷۲۸	۲
	اقامتگاه‌ها موجب افزایش حس مسئولیت‌پذیری و تعلق اجتماعی در جامعه محلی شده‌اند.	۲/۹۵	۰/۶۹۳	۱
	اقامتگاه‌ها به تقویت نهادهای محلی و شوراهای روستایی کمک کرده‌اند.	۲/۳۱	۰/۷۶۵	۴
تحول در اشتغال و توسعه کارآفرینی محلی	اقامتگاه‌های بوم‌گردی فرصت‌های شغلی جدیدی برای جوانان روستایی ایجاد کرده‌اند.	۳/۶۰	۰/۶۸۴	۱
	زنان روستایی در فعالیت‌های مرتبط با اقامتگاه‌ها مشارکت فعال دارند.	۲/۸۰	۰/۷۶۵	۴
	فعالیت اقامتگاه‌ها موجب افزایش درآمد خانوارهای روستایی شده است.	۳/۳۵	۰/۷۱۲	۲
	اقامتگاه‌ها زمینه‌ساز راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک و خانگی شده‌اند.	۳/۰۵	۰/۷۳۹	۳
حفاظت از میراث فرهنگی و منابع طبیعی	گردشگران از طریق اقامتگاه‌ها با فرهنگ بومی و سبک زندگی روستایی آشنا می‌شوند.	۳/۱۵	۰/۸۰۲	۲
	فعالیت‌های اقامتگاه‌ها موجب احیای آداب، رسوم و زبان محلی شده‌اند.	۲/۸۵	۰/۸۳۹	۳
	اقامتگاه‌ها در حفاظت از منابع طبیعی و کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی نقش داشته‌اند.	۲/۵۰	۰/۷۶۶	۴
	اقامتگاه‌ها به حفظ معماری سنتی و بافت تاریخی روستا کمک کرده‌اند.	۳/۴۰	۰/۸۶۴	۱
توسعه برند گردشگری و بازاریابی منطقه‌ای	اقامتگاه‌ها موجب شناخته شدن روستا در سطح منطقه‌ای و ملی شده‌اند.	۳/۵۳	۱/۰۱	۱
	محصولات محلی از طریق اقامتگاه‌ها به بازارهای جدید معرفی شده‌اند.	۳/۰۵	۰/۷۲۹	۳
	اقامتگاه‌ها در جذب گردشگران داخلی و خارجی نقش مؤثری داشته‌اند.	۲/۷۰	۰/۷۵۴	۴
	اقامتگاه‌ها به توسعه برند گردشگری روستا و افزایش اعتبار آن کمک کرده‌اند.	۳/۳۰	۰/۷۰۲	۲
	ساکنان از طریق فعالیت در اقامتگاه‌ها با مفاهیم بازاریابی و فروش آشنا شده‌اند.	۳/۲۰	۰/۶۸۴	۱

مؤلفه	گویه	میانگین	انحراف معیار	اولویت
افزایش ظرفیت آموزشی و انتقال دانش گردشگری	اقامتگاه‌های بوم‌گردی زمینه آموزش مهارت‌های گردشگری را برای ساکنان فراهم کرده‌اند.	۲/۹۵	۰/۷۱۲	۲
	اقامتگاه‌ها موجب افزایش آگاهی زیست‌محیطی در میان اهالی شده‌اند.	۲/۶۰	۰/۷۳۹	۳
کاربرد فناوری‌های نوین در مدیریت گردشگری روستایی	اقامتگاه‌ها از فناوری‌های نوین برای تبلیغات و جذب گردشگر استفاده می‌کنند.	۳/۱۵	۰/۷۰۵	۲
	استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای معرفی اقامتگاه‌ها در حال افزایش است.	۳/۴۰	۰/۶۸۲	۱
	اقامتگاه‌ها از سیستم‌های رزرو آنلاین بهره می‌برند.	۲/۷۰	۰/۷۵۹	۴
	فناوری اطلاعات به بهبود کیفیت خدمات اقامتگاه‌ها کمک کرده است.	۲/۹۰	۰/۷۳۱	۳

نتایج ارائه شده در جدول ۴ نیز حاکی از آن است که، سه گویه «درآمد خانوارها از منابع غیرکشاورزی مانند گردشگری افزایش یافته است» ، «اقامتگاه‌ها موجب رونق بازارهای محلی و افزایش گردش مالی در روستا شده‌اند»، و «خانوارها از طریق گردشگری درآمد پایدارتری نسبت به گذشته کسب می‌کنند» با بالاترین مقدار میانگین، بیشترین اهمیت را در تنوع‌بخشی به منابع درآمدی و تحریک جریان سرمایه‌گذاری محلی در فرآیند توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی داشته‌اند. در مقابل، سه گویه «منافع حاصل از گردشگری به‌صورت عادلانه در میان ساکنان توزیع می‌شود»، «اقامتگاه‌ها موجب کاهش نرخ بیکاری در روستا شده‌اند»، و «اقامتگاه‌ها موجب ایجاد مشاغل مکمل برای کشاورزان و دامداران شده‌اند»، کمترین مقدار میانگین را به خود اختصاص داده‌اند که نشان می‌دهند، علی‌رغم رشد اقتصادی ناشی از گردشگری، چالش‌هایی در زمینه عدالت توزیعی، اشتغال پایدار و هم‌افزایی با بخش‌های سنتی اقتصاد روستایی وجود دارد.

جدول ۴. اولویت‌بندی گویه‌های تغییر الگوی اقتصاد محلی و مقایسه اهمیت آن‌ها

مؤلفه	گویه	میانگین	انحراف معیار	اولویت
تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی	درآمد خانوارها از منابع غیرکشاورزی مانند گردشگری افزایش یافته است.	۴/۱۸	۰/۶۸۴	۱
	اقامتگاه‌ها موجب ایجاد مشاغل مکمل برای کشاورزان و دامداران شده‌اند.	۲/۹۶	۰/۷۶۸	۴
	خانوارها از طریق گردشگری درآمد پایدارتری نسبت به گذشته کسب می‌کنند.	۳/۸۵	۰/۷۱۲	۲
	منابع درآمدی روستا متنوع‌تر و متوازن‌تر از گذشته شده‌اند.	۳/۵۲	۰/۷۴۳	۳
بازآرایی ساختار اشتغال و گذار از اقتصاد سنتی به خدمات گردشگری	سهم اشتغال در بخش خدمات گردشگری نسبت به فعالیت‌های سنتی افزایش یافته است.	۲/۷۸	۰/۷۱۳	۲
	جوانان روستایی تمایل بیشتری به فعالیت در حوزه گردشگری پیدا کرده‌اند.	۳/۰۰	۰/۶۸۴	۱
	بخش زیادی از اشتغال فصلی به اشتغال دائمی و پایدار در روستا تبدیل شده است.	۲/۴۵	۰/۷۳۹	۳
	اقامتگاه‌ها موجب کاهش نرخ بیکاری در روستا شده‌اند.	۲/۱۰	۰/۷۶۲	۴
تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور	اقامتگاه‌ها موجب رونق بازارهای محلی و افزایش گردش مالی در روستا شده‌اند.	۴/۱۰	۰/۶۷۲	۱
	توسعه اقامتگاه‌ها موجب افزایش سرمایه‌گذاری ساکنان محلی در حوزه گردشگری و خدمات شده است.	۳/۷۸	۰/۷۰۱	۲
	فعالیت‌های اقتصادی جدید مانند فروش صنایع‌دستی و خوراک محلی شکل گرفته‌اند.	۳/۴۲	۰/۷۳۹	۳
تقویت پیوندهای بازار و ارتقای زنجیره ارزش محلی در اقتصاد گردشگری	اقامتگاه‌ها موجب معرفی محصولات محلی به گردشگران و بازارهای شهری شده‌اند.	۳/۸۵	۰/۶۹۳	۱
	تولیدکنندگان محلی با گردشگران ارتباط مستقیم برقرار کرده‌اند.	۳/۲۸	۰/۷۴۱	۳
	فروش محصولات کشاورزی، صنایع‌دستی و خوراکی‌های سنتی افزایش یافته است.	۳/۵۲	۰/۷۲۸	۲
	اقامتگاه‌ها موجب تقویت زنجیره تأمین و ارزش در اقتصاد محلی شده‌اند.	۲/۹۰	۰/۷۶۵	۴
کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری	توسعه گردشگری موجب کاهش مهاجرت جوانان به شهرها شده است.	۳/۰۰	۰/۶۸۹	۱
	برخی مهاجران به روستا بازگشته‌اند و کسب‌وکار جدیدی راه‌اندازی کرده‌اند.	۲/۳۰	۰/۷۶۱	۳

مؤلفه	گویه	میانگین	انحراف معیار	اولویت
اقتصادی در جوامع روستایی	اقامتگاه‌ها موجب افزایش تاب‌آوری اقتصادی خانوارها در برابر بحران‌های معیشتی شده‌اند.	۲/۷۵	۰/۷۳۲	۲
توزیع منصفانه منافع گردشگری و ارتقای عدالت اقتصادی در روستاها	اقامتگاه‌ها به کاهش فقر در میان اقشار آسیب‌پذیر کمک کرده‌اند.	۲/۷۰	۰/۷۴۲	۲
	منافع حاصل از گردشگری به‌صورت عادلانه در میان ساکنان توزیع می‌شود.	۲/۱۰	۰/۷۸۱	۴
	اقامتگاه‌ها فرصت‌های برابر برای گروه‌های مختلف اجتماعی فراهم کرده‌اند.	۲/۸۵	۰/۷۲۶	۱
	اقامتگاه‌ها موجب کاهش شکاف درآمدی در روستا شده‌اند.	۲/۴۵	۰/۷۶۸	۳

۳. تحلیل ساختاری مؤلفه‌های توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و تغییر الگوی اقتصاد محلی با رویکرد مبتنی بر معادلات ساختاری

بر اساس نتایج حاصل از جدول ۶، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی تأثیر مستقیم، مثبت و معناداری بر تغییر الگوی اقتصاد محلی در سطح ۹۹ درصد اطمینان دارد. ضریب مسیر بین این دو متغیر برابر با ۰/۷۹۳ است که نشان‌دهنده شدت بالای اثرگذاری این متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. به‌عبارت دیگر، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی به‌عنوان یک عامل محرک، توانسته است به‌طور قابل‌توجهی ساختار اقتصادی جوامع روستایی را تحت تأثیر قرار دهد و زمینه‌ساز تحول در الگوی معیشتی، اشتغال و سرمایه‌گذاری محلی شود. مقدار آماره t برابر با ۱۶/۲۸۴ بوده که به‌مراتب بالاتر از آستانه معناداری ۱/۹۶ است؛ این امر نشان می‌دهد که رابطه بین توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی و تغییر الگوی اقتصاد محلی از نظر آماری کاملاً معنادار است. مقدار ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیر «توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی» قادر به تبیین حدود ۶۳ درصد از واریانس «تغییر الگوی اقتصاد محلی» را تبیین می‌کند. همچنین، مقادیر شاخص اندازه اثر به میزان ۰/۵۸۷ و شاخص پیش‌بینی‌کنندگی به میزان ۰/۴۱۵، حاکی از تأثیر قوی و قدرت پیش‌بینی مناسب مدل است. همان طور که روابط در شکل ۳ نشان می‌دهد، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی با ضریب ۰/۸۱۷ و تغییر الگوهای اقتصاد ملی با ضریب ۰/۸۱۲ به ترتیب بیشترین تأثیرپذیری را از مؤلفه‌های «تحول در اشتغال و توسعه کارآفرینی محلی» و «تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی» داشتند.

جدول ۶. اثر مستقیم توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی بر تغییر الگوی اقتصاد محلی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب مسیر(β)	مقدار تی (t-value)	وضعیت معناداری (p-value)	ضریب تعیین (R^2)	اندازه اثر (f^2)	پیش‌بینی‌پذیری (Q^2)	ضریب تورم واریانس (VIF)
توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی	تغییر الگوی اقتصاد محلی	۰/۷۹۳	۱۶/۲۸۴	۰/۰۰۰	۰/۶۲۹	۰/۵۸۷	۰/۴۱۵	۱/۰۰۰

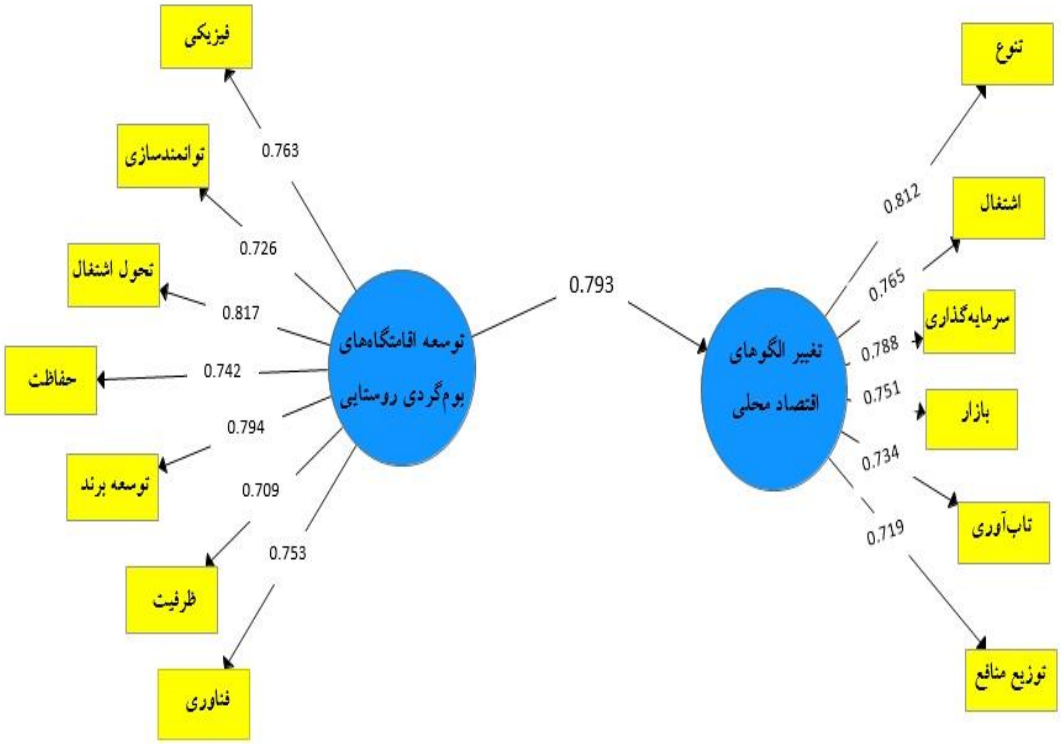

شکل ۳. مدل معادلات ساختاری مبتنی بر اثر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی بر تغییر الگوهای اقتصاد محلی

بر اساس نتایج حاصل از جدول ۷، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی تأثیر مستقیم، مثبت و معناداری بر مؤلفه‌های مختلف تغییر الگوی اقتصاد محلی دارد. ضریب مسیر برای تمامی مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۵۷۰ و مقدار آماره t نیز به‌مراتب بیشتر از ۱/۹۶ است که نشان‌دهنده معناداری آماری روابط در سطح اطمینان ۹۹ درصد است. نتایج نشان می‌دهد که، مقادیر ضریب تعیین برای مؤلفه‌های مختلف بین ۰/۳۲۸ تا ۰/۴۹۱ قرار دارد که نشان‌دهنده قدرت تبیین متوسط تا نسبتاً قوی متغیر مستقل بر مؤلفه‌های وابسته است. همچنین شاخص‌های اندازه اثر و پیش‌بینی‌کنندگی در تمامی مسیرها حاکی از تأثیر معنادار و قدرت پیش‌بینی مناسب مدل می‌باشد. در این میان، مؤلفه «تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور» با ضریب مسیر ۰/۷۰۱ و «تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی» با ضریب ۰/۶۸۴ بیشترین تأثیر را از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی دریافت کرده‌اند. در مقابل، مؤلفه‌های «توزیع منصفانه منافع گردشگری و ارتقای عدالت اقتصادی» با ضریب مسیر ۰/۵۷۳ و «کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاها» با ضریب ۰/۵۹۸ کمترین تأثیر را از توسعه اقامتگاه‌ها داشته‌اند (شکل۴). این موضوع نشان می‌دهد که اگرچه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در بهبود کلی اقتصاد محلی مؤثر بوده‌اند، اما هنوز چالش‌هایی در زمینه توزیع عادلانه منافع و افزایش تاب‌آوری اقتصادی وجود دارد که نیازمند سیاست‌گذاری‌های مکمل و هدفمند است.

جدول ۷. اثر مستقیم توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی بر مؤلفه‌های تغییر الگوی اقتصاد محلی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب مسیر (β)	مقدار تی (t-value)	وضعیت معناداری (p-value)	ضریب تعیین (R^2)	اندازه اثر (f^2)	پیش‌بینی-پذیری (Q^2)	ضریب تورم واریانس (VIF)
توسعه اقامتگاه‌های	تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی	۰/۶۸۴	۱۱/۷۳۲	۰/۰۰۰	۰/۴۶۸	۰/۴۱۲	۰/۳۲۵	۱/۸۵۲

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب مسیر (β)	مقدار تی (t-value)	وضعیت معناداری (p-value)	ضریب تعیین (R^2)	اندازه اثر (f^2)	پیش‌بینی-پذیری (Q^2)	ضریب تورم واریانس (VIF)
بوم‌گردی روستایی	بازآرایی ساختار اشتغال و گذار به خدمات گردشگری	۰/۶۵۲	۱۰/۹۸۴	۰/۰۰۰	۰/۴۲۵	۰/۳۸۷	۰/۲۹۸	
	تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکار گردشگری‌محور	۰/۷۰۱	۱۲/۴۱۶	۰/۰۰۰	۰/۴۹۱	۰/۴۳۵	۰/۳۴۲	
	تقویت پیوندهای بازار و ارتقای زنجیره ارزش محلی	۰/۶۳۵	۱۰/۳۲۷	۰/۰۰۰	۰/۴۰۳	۰/۳۶۵	۰/۲۷۶	
	کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاها	۰/۵۹۸	۹/۸۴۳	۰/۰۰۰	۰/۳۵۸	۰/۳۲۱	۰/۲۴۳	
	توزیع منصفانه منافع گردشگری و ارتقای عدالت اقتصادی	۰/۵۷۳	۹/۲۱۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲۸	۰/۲۹۴	۰/۲۱۸	

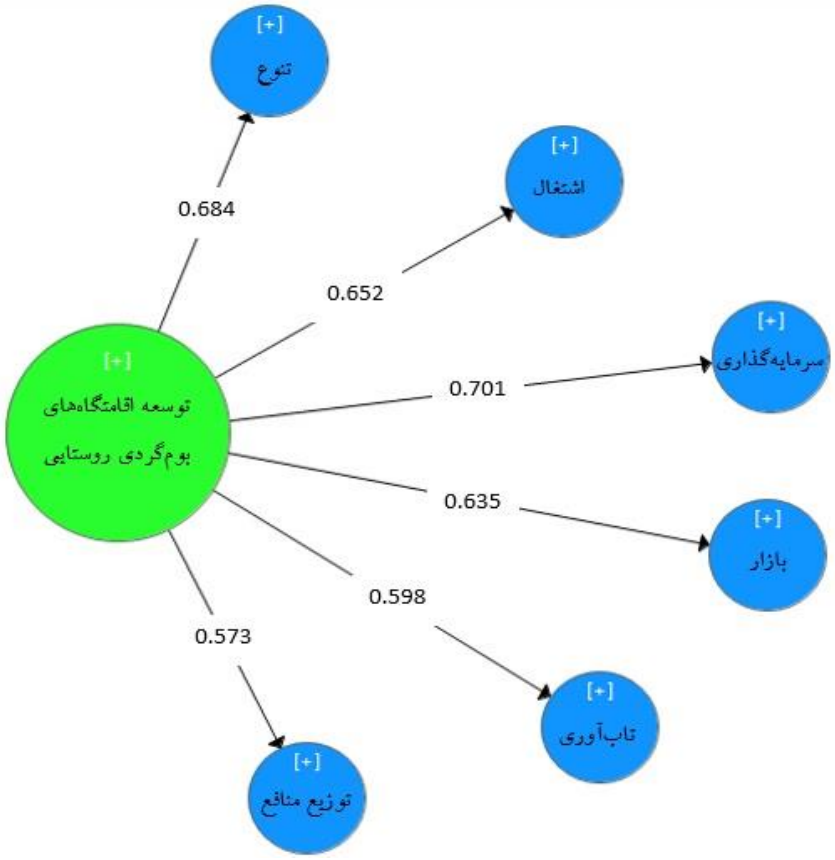

شکل ۴. مدل معادلات ساختاری مبتنی بر اثر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی بر مؤلفه‌های تغییر الگوهای اقتصاد محلی

بحث

تحلیل یافته‌های مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی تأثیر مثبت و معناداری بر تغییر الگوهای اقتصاد محلی داشته است. این یافته بیانگر آن است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، تحریک

سرمایه‌گذاری محلی، رونق‌بخشی به بازارهای منطقه‌ای و کاهش وابستگی به کشاورزی، زمینه‌ساز تحول در الگوی معیشتی و اشتغال روستایی شده‌اند. نتایج این مطالعه با یافته‌های پژوهش‌های عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷)، داغانی و اسناد (۱۳۹۸)، و کوچکی‌شلمانی و همکاران (۱۴۰۴) هم‌راستا است که نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی را در افزایش اشتغال، درآمد، سرمایه‌گذاری و بهبود زیرساخت‌های اقتصادی تأیید کرده‌اند. همچنین، مطالعات دولتیچ و همکاران (۲۰۲۴) نیز نشان داد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی، کاهش مهاجرت و ارتقای تاب‌آوری اقتصادی، نقش مهمی در توسعه پایدار روستایی ایفا می‌کنند. یافته‌ها نشان می‌دهند که توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی بیشترین تأثیرپذیری را از مؤلفه «تحول در اشتغال و توسعه کارآفرینی محلی» داشته است. بر اساس این یافته، پیش از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اقتصاد روستاهای جنگل‌نشین و حاشیه جنگل عمدتاً بر پایه فعالیت‌های محدود کشاورزی، دامداری و بهره‌برداری غیرمجاز از محصولات جنگلی (نظیر قاچاق چوب) استوار بود که با فقر فرصت‌های شغلی و مهاجرت نیروی کار جوان همراه بود. در چنین بستری، ظهور اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد مشاغل جدید و جایگزین، عملاً مسیر تازه‌ای برای کارآفرینی و اشتغال‌زایی گشوده است. به همین دلیل، مؤلفه «تحول در اشتغال و توسعه کارآفرینی محلی» بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه این اقامتگاه‌ها داشته است. این رابطه نشان می‌دهد که گسترش اقامتگاه‌ها زمانی موفق‌تر است که با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، تقویت مهارت‌های کارآفرینی و مشارکت فعال ساکنان محلی همراه باشد. این نتیجه با مطالعات کیم و پارک[1] (۲۰۱۷) در کره جنوبی و کومار (۲۰۲۳) در هند هم‌خوانی دارد که تأکید کرده‌اند اشتغال‌زایی محلی و توانمندسازی اجتماعی از عوامل کلیدی در موفقیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی هستند. همچنین، در سطح داخلی، پژوهش شجاعی‌فرد و شکور (۱۳۹۹) و طیب‌نیا و همکاران (۱۴۰۴) نیز نشان داده‌اند که توسعه اقامتگاه‌ها در گرو ارتقای ظرفیت‌های مدیریتی و کارآفرینی جوامع روستایی است. با این حال، یافته‌های بوزرجمهری و همکاران (۱۴۰۱) نشان می‌دهد که در برخی مناطق مانند خراسان رضوی، این تأثیرگذاری محدود بوده و تنها شاخص «افزایش فرصت‌های شغلی» دارای اثر قابل‌توجه بوده است؛ موضوعی که بر ضرورت توجه به تفاوت‌های منطقه‌ای در سیاست‌گذاری‌های گردشگری تأکید دارد. از سوی دیگر، متغیر «تغییر الگوهای اقتصاد محلی» نیز تأثیر معنادار قوی از مؤلفه «تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی» دریافت کرده است. این یافته نشان می‌دهد که گذار از اقتصاد سنتی مبتنی بر کشاورزی به اقتصاد گردشگری‌محور، در گرو ایجاد منابع درآمدی متنوع برای خانوارهای روستایی است. اقامتگاه‌های بوم‌گردی با جذب گردشگر، فروش محصولات محلی، رونق صنایع‌دستی و خدمات مکمل، توانسته‌اند ساختار اقتصادی روستاها را بازآرایی کنند. به بیان دیگر، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی از طریق اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاها عملاً مقاومت اقتصاد روستا را در برابر شوک‌های بیرونی افزایش داده و زمینه‌ساز واقعی تغییر الگوی اقتصاد محلی محسوب می‌شود. این نتیجه با مطالعات پنگ[2] و همکاران (۲۰۲۳) و هی و همکاران (۲۰۱۸) هم‌راستا است که تأکید دارند تنوع اقتصادی از طریق گردشگری، موجب افزایش تاب‌آوری، رشد بازارهای محلی و تقویت زنجیره ارزش منطقه‌ای می‌شود. همچنین، مطالعه کوشات (۲۰۱۶) در ترکیه نشان داده است که گردشگری روستایی با مشارکت فعال ساکنان، موجب ارتقای کیفیت زندگی و کاهش مهاجرت شده است.

تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه «تحریک سرمایه‌گذاری محلی و توسعه کسب‌وکارهای گردشگری‌محور» بیشترین تأثیر را از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی دریافت کرده است. این مؤلفه بیانگر آن است که اقامتگاه‌های بوم‌گردی توانسته‌اند به‌عنوان یک محرک اقتصادی، جریان سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی را فعال کرده و زمینه‌ساز شکل‌گیری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در حوزه گردشگری شوند. این کسب‌وکارها شامل تولید و فروش صنایع‌دستی، راه‌اندازی کافه‌ها و رستوران‌های محلی، خدمات حمل‌ونقل گردشگری، و فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی هستند. یافته‌های این پژوهش با نتایج دولتیچ و همکاران (۲۰۲۴) هم‌راستا است که نشان داد اقامتگاه‌های بوم‌گردی موجب ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی محلی، کاهش وابستگی به منابع سنتی و افزایش تاب‌آوری اقتصادی شده‌اند. همچنین، هی و همکاران (۲۰۱۸) در چین تأکید کرده‌اند که اقامتگاه‌ها با ایجاد پیوند میان تولیدکنندگان محلی و گردشگران، موجب رشد زنجیره ارزش و تقویت بازارهای منطقه‌ای شده‌اند. در سطح داخلی نیز پژوهش

[1] - Kim & Park
[2] - Peng

کوچکی‌شلمانی و همکاران (۱۴۰۴) نشان داد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی در منطقه الموت شرقی بیشترین تأثیر را بر شاخص‌های سرمایه‌گذاری، تولید و برنامه‌ریزی اقتصادی داشته‌اند. از سویی دیگر، مؤلفه «تنوع‌بخشی به منابع معیشتی و درآمدی خانوارهای روستایی» نیز از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی تأثیر قابل‌توجهی پذیرفته است. این مؤلفه نشان می‌دهد که اقامتگاه‌ها توانسته‌اند الگوی درآمدی خانوارهای روستایی را از وابستگی صرف به کشاورزی و دامداری، به سمت فعالیت‌های خدماتی و گردشگری‌محور سوق دهند. فروش محصولات محلی، ارائه خدمات اقامتی، راهنمایی گردشگران، و مشارکت در برنامه‌های فرهنگی از جمله منابع درآمدی جدیدی هستند که در نتیجه توسعه اقامتگاه‌ها شکل گرفته‌اند. این یافته با گزارشات مربوط به سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۲۲ هم‌خوانی دارد که تأکید می‌کند اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد فرصت‌های اقتصادی متنوع، موجب کاهش فقر و افزایش رفاه خانوارهای روستایی شده‌اند. همچنین، مطالعه سرگیوا[1] و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که تنوع‌بخشی اقتصادی از طریق گردشگری، یکی از مؤثرترین راهکارها برای افزایش تاب‌آوری جوامع روستایی در برابر نوسانات اقتصادی است. در ایران نیز پژوهش داغانی و اسناد (۱۳۹۸) و عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷) تأکید کرده‌اند که اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد فرصت‌های درآمدی جدید، موجب بهبود معیشت خانوارهای روستایی و کاهش مهاجرت شده‌اند.

در مقابل، مؤلفه «توزیع منصفانه منافع گردشگری و ارتقای عدالت اقتصادی» کمترین تأثیر را از توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی دریافت کرده است. این موضوع نشان می‌دهد که اگرچه اقامتگاه‌ها موجب رشد اقتصادی شده‌اند، اما منافع حاصل از گردشگری به صورت برابر میان ساکنان روستا توزیع نشده و برخی گروه‌ها، به‌ویژه زنان، جوانان یا خانوارهای کم‌درآمد، کمتر از این منافع بهره‌مند شده‌اند. دلیل این امر به دو عامل ساختاری و مدیریتی بازمی‌گردد. از جنبه ساختاری، اقامتگاه‌های بوم‌گردی عمدتاً به صورت خانوادگی یا با مالکیت فردی اداره می‌شوند که زمینه مشارکت اقتصادی گسترده برای سایر اهالی روستا را محدود می‌سازد و فرصت‌های شغلی را عمدتاً به اعضای خانواده صاحب اقامتگاه اختصاص می‌دهد. از جنبه مدیریتی نیز، نبود نهادهای محلی قدرتمند و مکانیسم‌های شفاف برای نظارت بر توزیع عادلانه درآمدهای گردشگری، باعث تمرکز منافع در سطح صاحبان اقامتگاه‌ها و عدم تسری آن به گروه‌های آسیب‌پذیر از جمله زنان، جوانان و خانوارهای کم‌درآمد گردیده است. این یافته با نتایج پژوهش بوزرجمهری و همکاران (۱۴۰۱) هم‌راستا است که نشان دادند توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی تأثیر محدودی بر توانمندسازی اقتصادی زنان داشته و تنها در شاخص اشتغال اثرگذاری قابل‌توجهی داشته است. همچنین، تحقیقات گنایی و گنایی (۲۰۲۵) در هند نیز تأکید دارد که تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی در گردشگری جامعه‌محور نیازمند سیاست‌گذاری‌های مکمل و مشارکت‌محور است. ضمن این که، مؤلفه «کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاها» نیز از جمله مؤلفه‌هایی است که تأثیر کمتری از توسعه اقامتگاه‌ها پذیرفته است. این موضوع می‌تواند ناشی از آن باشد که اقامتگاه‌های بوم‌گردی هنوز نتوانسته‌اند به‌صورت پایدار و گسترده، اشتغال و درآمد کافی برای تمامی گروه‌های ساکن در روستا فراهم کنند. در نتیجه، مهاجرت به شهرها همچنان به‌عنوان یک راهبرد معیشتی برای برخی خانوارها باقی مانده است. با این حال، مطالعاتی مانند دولتیچ و همکاران (۲۰۲۴) و کوشات (۲۰۱۶) نشان داده‌اند که در صورت تقویت زیرساخت‌ها، مشارکت اجتماعی و حمایت نهادی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌توانند نقش مؤثری در کاهش مهاجرت و افزایش تاب‌آوری اقتصادی ایفا کنند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی را می‌توان به عنوان یکی از راهبردهای نوین و چندبعدی در مسیر تحول اقتصادهای محلی و بازآفرینی ساختارهای اجتماعی و فرهنگی روستاها تلقی کرد. این اقامتگاه‌ها فراتر از نقش ساده در صنعت گردشگری، به مثابه محرک‌های اقتصادی و اجتماعی عمل کرده و توانسته‌اند زمینه‌ساز تغییرات بنیادین در شیوه‌های معیشتی و الگوهای توسعه روستایی شوند. یافته‌های پژوهش نشان داد که این اقامتگاه‌ها به تنهایی قادر به حل معضلات ساختاری مانند کاهش مهاجرت روستایی نیستند و این مهم نیازمند هم‌افزایی با توسعه زیرساخت‌های آموزشی، بهداشتی و خدماتی در سطح منطقه است. در چشم‌انداز آینده، چنین روندی ظرفیت آن را دارد که روستاها را از وابستگی سنتی به کشاورزی و فعالیت‌های محدود معیشتی خارج کرده و به سمت

[1] - Sergeyeva

اقتصادی متنوع، پویا و تاب‌آور سوق دهد. از طرفی، توسعه گردشگری روستایی ممکن است با مقاومت‌هایی از سوی برخی ساکنان محلی به دلیل تغییر سبک زندگی، نگرانی از افزایش قیمت‌ها یا مسائل فرهنگی مواجه شود که مدیریت این چالش‌ها نیازمند برگزاری جلسات توجیهی، شفاف‌سازی منافع و مشارکت دادن مخالفان در فرآیند تصمیم‌گیری است. در سطح خرد، اقامتگاه‌های بوم‌گردی با ایجاد فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم، تقویت کارآفرینی محلی و فراهم‌سازی زمینه‌های جدید برای کسب‌وکارهای کوچک، بنیانی تازه برای پایداری اقتصادی خانوارها ایجاد می‌کنند. این امر نه تنها به کاهش وابستگی به کشاورزی منجر می‌شود، بلکه امکان بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی و طبیعی منطقه را نیز فراهم می‌آورد. در سطح میانی، این اقامتگاه‌ها با تحریک سرمایه‌گذاری‌های خرد و متوسط، زنجیره‌ای از فعالیت‌های مکمل را در حوزه‌هایی چون صنایع‌دستی، غذاهای محلی، حمل‌ونقل و خدمات تفریحی به حرکت درمی‌آورند. چنین فرآیندی به تقویت بازارهای محلی، افزایش گردش سرمایه درون‌منطقه‌ای و شکل‌گیری زنجیره ارزش پایدار منجر می‌شود. در سطح کلان نیز، استمرار و گسترش این روند می‌تواند به ارتقای تاب‌آوری اقتصادی کل جامعه روستایی در برابر نوسانات بیرونی و تغییرات جهانی کمک کند. به طوری که نباید از محدودیت‌های احتمالی اجرایی مانند کمبود بودجه، نبود زیرساخت‌های لازم، تغییرات سیاسی یا اقلیمی غافل شد که می‌توانند مسیر توسعه را با اختلال مواجه سازند. در جهانی که تغییرات اقلیمی، بحران‌های اقتصادی و تحولات اجتماعی به سرعت بر جوامع اثر می‌گذارند، وجود یک اقتصاد متنوع و چندلایه در روستاها می‌تواند نقش سپر حفاظتی ایفا کند. تحقق کامل این ظرفیت‌ها نیازمند بستری جامع و یکپارچه است. توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی تنها زمانی به موفقیت پایدار دست می‌یابد که با ظرفیت‌سازی نهادی (ایجاد ساختارهای مشارکتی جدید متشکل از دهیاری‌ها، شوراهای روستا و فعالان گردشگری، تدوین قوانین و مقررات حمایتی شفاف) و مدیریتی (آموزش نیروی انسانی محلی در زمینه‌هایی نظیر مدیریت اقامتگاه، بازاریابی دیجیتال و خدمات گردشگری) همراه شود. ارتقای مهارت‌های انسانی و کارآفرینی، طراحی سازوکارهای عادلانه برای توزیع منافع (همچون ایجاد صندوق‌های توسعه محلی با مشارکت اقامتگاه‌ها، اختصاص درصدی از درآمدها به پروژه‌های عام‌المنفعه روستایی، و اولویت‌دهی به استخدام نیروی کار محلی از گروه‌های آسیب‌پذیر) و توجه به شرایط بوم‌شناختی و فرهنگی هر منطقه باید در دستور کار قرار گیرد. اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی را باید نه صرفاً به عنوان یک پروژه گردشگری، بلکه به عنوان موتور محرک گذار روستاها از اقتصاد سنتی به اقتصادی پویا و آینده‌محور نگریست. این گذار تنها با رویکردی برنامه‌ریزی‌شده، همه‌جانبه و زمینه‌محور امکان‌پذیر است. رویکردی که توسعه کالبدی اقامتگاه‌ها را با تقویت سرمایه انسانی، نهادی و اجتماعی جامعه میزبان پیوند دهد و بدین ترتیب، مسیر پایداری و شکوفایی بلندمدت روستاها را هموار سازد.

با توجه به چشم‌انداز آینده اقامتگاه‌های بوم‌گردی روستایی و نقش آن‌ها در تحول اقتصاد محلی، تدوین چارچوبی جامع برای مدیریت و برنامه‌ریزی عملیاتی این اقامتگاه‌ها بر مبنای اصول توسعه پایدار، مشارکت محلی و تنوع اقتصادی ضروری می‌نماید. در پاسخ به چالش توزیع ناعادلانه منافع، ایجاد صندوق‌های توسعه محلی با مشارکت اقامتگاه‌ها به منظور اختصاص درصد معینی از درآمد به پروژه‌های عام‌المنفعه روستایی، الزام اقامتگاه‌ها به اولویت‌دهی استخدام زنان، جوانان و خانوارهای کم‌درآمد، طراحی نظام پاداش برای اقامتگاه‌های دارای شفافیت مالی و توزیع عادلانه منافع، و راه‌اندازی بازارچه‌های محلی با قیمت‌گذاری منصفانه برای فروش محصولات صنایع دستی و خوراکی‌های بومی قابل طرح است. در خصوص چالش کاهش مهاجرت، توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی باید در قالب بسته‌ای جامع از اقدامات هم‌افزا شامل ایجاد فرصت‌های شغلی تخصصی برای اقشار خاص روستایی به موازات بهبود زیرساخت‌های آموزشی، ارتقای خدمات درمانی و توسعه حمل‌ونقل عمومی، طراحی گردد تا انگیزه ماندگاری جمعیت در روستاها تقویت شود. در سطح مدیریتی، ایجاد نهادهای محلی هماهنگ‌کننده با مشارکت دهیاری‌ها، شوراهای روستا و فعالان گردشگری می‌تواند به انسجام فعالیت‌ها و جلوگیری از پراکندگی منابع کمک کند و در کنار آن، برای مدیریت مقاومت‌های محلی و چالش‌های فرهنگی، برگزاری جلسات توجیهی و شفاف‌سازی منافع گردشگری برای تمامی ساکنان، مشارکت دادن آن‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری، طراحی سازوکارهای جبرانی برای خانوارهای متضرر از تغییرات، با تأکید بر احترام به فرهنگ و سبک زندگی محلی ضروری است. در حوزه برنامه‌ریزی، طراحی نقشه راه منطقه‌محور که در آن ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و انسانی هر روستا شناسایی شده و بر اساس آن نوع خدمات گردشگری، مدل کسب‌وکار و الگوی سرمایه‌گذاری تعریف گردد، لازم

می‌نماید و توسعه خوشه‌های گردشگری روستایی با محوریت اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌تواند به تقویت زنجیره ارزش، ارتقای برند منطقه‌ای و افزایش قدرت چانه‌زنی تولیدکنندگان محلی بینجامد. برای تحقق عدالت اقتصادی، طراحی سازوکارهایی برای توزیع منافع گردشگری میان تمامی گروه‌های اجتماعی به‌ویژه زنان، جوانان و خانوارهای کم‌درآمد در دستور کار قرار گیرد. طراحی نظام ارزیابی عملکرد اقامتگاه‌ها با شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به همراه بازنگری دوره‌ای در سیاست‌های حمایتی، می‌تواند مسیر توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی را به سوی پایداری و اثربخشی بلندمدت هدایت کند.

با عنایت به محدودیت‌های روش‌شناختی پژوهش حاضر، از جمله ماهیت غیراحتمالی نمونه‌گیری و تمرکز آن بر مطلعین کلیدی و خبرگان محلی مستقر در پنج روستای منتخب، دامنه تعمیم‌پذیری یافته‌ها به کل جامعه روستایی استان گلستان یا سایر مناطق ایران با احتیاط توأم بوده و نیازمند مطالعات تکمیلی است. از این‌رو، به پژوهشگران آتی توصیه می‌گردد تا با بهره‌گیری از طرح‌های نمونه‌گیری خوشه‌ای- تصادفی در سطحی گسترده‌تر، پوشش آماری بیشتری از تنوعات جغرافیایی، قومیتی و اقتصادی منطقه فراهم آورند. همچنین، کاربرد رویکردهای طولی به منظور پایش تغییرات الگوی اقتصاد محلی در بازه‌های زمانی چندساله، همراه با لحاظ شاخص‌های عینی‌تر و چندبعدی‌تر در ابعاد زیست‌محیطی (نظیر میزان کاهش قاچاق چوب، تغییرات پوشش جنگلی) و اجتماعی- فرهنگی (نظیر سطح مشارکت محلی، حفظ آیین‌های بومی)، می‌تواند به ارتقای اعتبار بیرونی نتایج، کاهش سوگیری‌های نمونه‌گیری، و غنای هرچه بیشتر دانش موجود در این حوزه بینجامد. از طرفی، به دلیل آن که طراحی مدل ساختاری پژوهش با هدف اصلی بررسی روابط بین متغیرهای اصلی انجام پذیرفته است، اثرات کنترلی این متغیرها بر روابط، به صورت مجزا در مدل گنجانده نشده است. این موضوع به عنوان یکی از محدودیت‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی در نظر گرفته شوند.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

میزان مشارکت نویسندگان در تحقیق حاضر برابر می‌باشد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

نگارندگان وظیفه خود می‌دانند از اهالی روستاهای جعفرآباد، توسکستان، قرن‌آباد، باغ‌گُلبُن و نومل به پاس همکاری صمیمانه و ارزشمندشان در اجرای این پژوهش صمیمانه قدردانی نمایند.

منابع

بوزرجمهری، خدیجه؛ اخلاقی، مرضیه؛ و شایان، حمید (۱۴۰۱). نقش گردشگری و توسعه اقامتگاه‌های بومگردی در توانمند سازی زنان روستایی (نمونه موردی: استان خراسان رضوی)، *نشریه جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۱۲ (۴۲)، ۱۴۷-۱۷۰. http://doi.org/10.22111/gaij.2022.6985

داغانی، رضا؛ و اسناد، فاطمه (۱۳۹۸). اثرات اجتماعی اقتصادی اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر جوامع محلی (مورد مطالعه: منطقهٔ گردشگری جنگل ابر شاهرود)، *فصلنامه پژوهش گردشگری*، ۱ (۴)، ۶۲-۷۹. URL: http://tr.richt.ir/article-7-481-fa.html

شجاعی‌فرد، علی؛ و شکور، علی (۱۳۹۹). تحلیل و بررسی تأثیر ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی ایران در توسعه نواحی روستایی در راستای توسعه پایدار منطقه‌ای، *مجله مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۴ (۲)، ۴۷۹-۴۶۰.

طولابی، فرزانه؛ عزمی، آئیژ؛ و مرادی، امیدعلی (۱۴۰۱). تحلیل عوامل مؤثر بر احداث اقامتگاه‌های بوم‌گردی در دهستان گودرزی شهرستان بروجرد، *مجله مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۶ (۲)، ۴۲۹-۴۴۷. http://doi.org/20.1001.1.25381490.1401.6.12.9.8

طیب‌نیا، سیدهادی؛ پایدار، ابوذر؛ و پورجوپاری، مرضیه (۱۴۰۴). تحلیلی بر تأثیر توانمندی اقامتگاه بوم‌گردی بر جذب گردشگر و توسعه بوم‌گردی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کرمان)، *دوفصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند*، ۲ (۱)، ۱۷۵-۱۵۷. http://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2047283.1022

عزیزی، کاروان؛ رستگار، شفق؛ حیدری، قدرت‌اله؛ و جعفریان، زینب (۱۳۹۸). اثرات اقتصادی- اجتماعی بوم گردی بر توانمندی جوامع محلی مورد: ناحیه بلده در استان مازندران، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸ (۲۷)، ۹۶-۷۹.

عنابستانی، علی‌اکبر؛ گیاهی، حسن؛ و جوانشیری، مهدی (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعهٔ سکونتگاه‌های روستایی (نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران)، *نشریه برنامه‌ریزی فضایی*، ۸ (۲)، ۲۴-۱. http://doi.org/10.22108/sppl.2018.108017.1132

کوچکی شلمانی، آرش؛ حسام، مهدی؛ و بیگی، حمیده (۱۴۰۴). نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در اقتصاد خانوار روستایی منطقه الموت شرقی، *فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی*، ۶ (۴)، http://doi.org/10.22034/gsma.2025.2044422.1036

محمدی گرفمی، علیرضا؛ آمار، تیمور؛ و قریشی، محمد باسط (۱۴۰۳). تحلیل نقش اقامتگاه‌های بوم‌گردی در نظام گردشگری با تأکید بر بعد اقتصادی، *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱ (۱۹)، ۲۱۲-۱۹۹. https://dorl.net/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.12.4.3

موحدی، رضا؛ و امیری، فاطمه (۱۴۰۲). بررسی اثرات گردشگری بر اشتغال روستایی (مطالعه موردی: ورکانه همدان)، *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۱۲ (۴)، ۱۷-۱. http://doi.org/10.22067/JRRP.V12I4.2304-1078

یزدان‌شناس، میثم؛ و موسوی، سیدحجت (۱۴۰۴). اثرسنجی اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر اقتصاد گردشگری پایدار در شهر تیران، *مجله مطالعات مدیریت توسعه سبز*، ۴ (۱)، ۲۲-۱. http://doi.org/10.22077/jgdms.2024.7365.1095

References

Abdurakhmanova, A., & Ahrorov, F. (2025). The economic and social impacts of ecotourism on local employment and income: A case study of rural Samarkand, Uzbekistan. *Regional Science Policy & Practice*, 17 (3), 100180. https://doi.org/10.1016/j.rspp.2025.100180

Anabestani, A., Giyahi, H., & Javanshiri, M. (2018). An analysis of the effects of establishing ecotourism residence on development of rural settlements (A case study of Radakan village, Chenaran county). *Spatial Planning*, 8 (2), 1-24. (in Persian) https://doi.org/10.22108/sppl.2018.108017.1132

Aydoğan, B., & Güney, S. (2025). Mobilizing Capitals, Forging Terroir: Lifestyle Migration and Envisioning a "Better Rural Landscape". *Journal of Rural Studies*, 119, 103714. http://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2025.103714

Azizi, K., Rastegar, S., Heydari, G., & Jafarian, Z. (2019). The socio-economic effects of ecotourism on the empowerment of local communities: A case study of Baladeh region in Mazandaran Province. *Journal Space Economy & Rural Development*, 8 (27), 79-96. (in Persian)

Bouzarjomehri, K., Akhlaghi, M., & Shayan, H. (2022). The role of tourism and ecotourism resorts in empowering rural women (Case study: Razavi Khorasan province). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 12 (42), 147-170. (in Persian) https://doi.org/10.22111/gaij.2022.6985

Christya Rahayu, H., Puji Lestari, E., Gunadi Brata, A., & Gitya, F. (2025). The Role of Distribution Channels and Logistics Innovation in Empowering MSMEs in Tourism Villages: A Community-Based Tourism Perspective. *Journal of Distribution Science*, 23 (2), 119-130. https://doi.org/10.15722/jds.23.02.202502.119

Cossengue, P. R., Brea, J. F., & Tavares, F. O. (2025). The Transformative Power of Ecotourism: A Comprehensive Review of Its Economic, Social, and Environmental Impacts. *Land*, 14 (8), 1531. https://doi.org/10.3390/land14081531

Daghani, R., & Asnad, F. (2019). The economical and social impacts of ecologe residence on local communities (Case study: tourist attraction of Shahroud Abr forest). *Tourism Research*, 1 (4), 62-79. (in Persian) URL: http://tr.richt.ir/article-7-481-fa.html

Duletić, R., Đurić, K., & Tomaš-Simin, M. (2024). Ecotourism as a Factor of Sustainable Rural Development. *Journal of Agronomy, Technology and Engineering Management*, 7 (6), 1271–1275. https://doi.org/10.55817/QHOV7865

Ganaie, S. A., & Ganaie, M. I. (2025). Transforming Lives: The Impact of Community-Based Tourism on Socio-Economic Development and Quality of Life in Shopian District, J&K—India: SA Ganaie and MI Ganaie. *International Journal of Community Well-Being*, 1-19. https://doi.org/10.1007/s42413-025-00257-0

Giannakis, E. (2014). The role of rural tourism on the development of rural areas: The case of Cyprus. *Romanian Journal of Regional Science*, 8 (1), 38-53.

He, Y., Huang, P., & Xu, H. (2018). Simulation of a dynamical ecotourism system with low carbon activity: A case from western China. *Journal of Environmental Management*, 206, 1243-1252. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2017.09.008

Hirami, N., & Morales, M. R. H. (2025). Assessment of Key Factors Influencing the Success and Sustainability of Community-Based Ecotourism: Insights from Santa Cruz de la Sierra, Bolivia. *Ciencia Latina: Revista Multidisciplinar*, 9 (2), 9012-9031. https://doi.org/10.37811/cl_rcm.v9i2.17666

Hunt, C. A., Durham, W. H., Driscoll, L., & Honey, M. (2015). Can ecotourism deliver real economic, social, and environmental benefits? A study of the Osa Peninsula, Costa Rica. *Journal of Sustainable Tourism*, 23 (3), 339-357. https://doi.org/10.1080/09669582.2014.965176

Jackson, L. A. (2025). Community-based tourism: a catalyst for achieving the United Nations sustainable development goals one and eight. *Tourism and Hospitality*, 6 (1), 29. https://doi.org/10.3390/tourhosp6010029

Kim, K. H., & Park, D. B. (2017). Relationships among perceived value, satisfaction, and loyalty: Community-based ecotourism in Korea. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 34 (2), 171-191. https://doi.org/10.1080/10548408.2016.1156609

Kuchaci Shalmani, A., Hesam, M., & Beigi, H. (2025). The role of ecolodges in the rural household economy of Eastern Alamut region. *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, e729421. (in Persian) https://doi.org/10.22034/gsma.2025.2044422.1036

Kumar, O. P. (2023). Community-based ecotourism in rural India: A case study of environmental conservation and economic empowerment. *Int. J. Emerg. Knoweldg. Stu*, 2 (11), 521-528.

Kumar, V., Agarwala, T., & Kumar, S. (2025). Rural tourism as a driver of sustainable development: a systematic review and future research agenda. *Tourism Review*, https://doi.org/10.1108/TR-03-2024-0172

Kuşat, N. (2016). The role of rural tourism in rural development: The case of Turkey. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (2), 11-21. https://doi.org/10.5578/jeas.27728

Li, Y., & Wang, X. (2025). Social capital, resource bricolage and micro-innovation strategies for rural tourism small enterprises: A longitudinal case study. *Journal of Destination Marketing & Management*, 37, 100945. http://doi.org/ 10.1016/j.tmp.2025.101395

Moayeri, M. H., Kangarani, H. M., Abdollahzadeh, G., & Shahraki, M. R. (2024). Stakeholders' perceptions of factors affecting timber smuggling in the Hyrcanian forest in Iran. *International Forestry Review*, 26 (4), 490-507. https://doi.org/10.1505/146554824839334641

Mohamadi Garfami, A., Amar, T., & Goreyshi, M.B. (2022). Analysis of the role of ecotourism residences in the rural economy of Rasht City. *Geographical Engineering of Territory*, 6 (2), 487–505. https://dorl.net/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.12.4.3

Movahedi, R., & Amiri, F. (2023). Effects of tourism on rural employment (case study: Varkāneh Village of Hamedan County). *Journal of Research and Rural Planning*, 12 (4), 1-17. (in Persian) https://doi.org/10.22067/JRRP.V12I4.2304-1078

Muhamad, M., Ahmad, A. B., & Supriyadi, H. (2025). The influence of sustainable ecotourism infrastructure on local government policy in the national strategic tourism area of Yogyakarta. *Journal Ilmiah Ilmu Terapan Universitas Jambi*, 9 (1), 292-312. https://doi.org/10.22437/jiituj.v9i1.37888

Niu, J., & Zhou, Y. (2025). How rural tourism development affects farmers' livelihood resilience: based on comprehensive survey data of rural revitalization in China. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 9, 1573149. https://doi.org/10.3389/fsufs.2025.1573149

Ohe, Y. (2020). Community-based Rural Tourism and Entrepreneurship: A Microeconomic Approach. *Springer*, https://doi.org/10.1007/978-981-15-0383-2

Patil, S., & Pattanshetti, M. (2024). The role of ecotourism in sustainable development: A comprehensive systematic review. https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4843585/v1

Peng, Y. T., Saboori, B., Ranjbar, O., & Can, M. (2023). Global perspective on tourism-economic growth nexus: The role of tourism market diversification. *Tourism Planning & Development*, 20 (5), 919-937. https://doi.org/10.1080/21568316.2022.2160806

Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). EcoLodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya. *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 8 (3), 37-41.

Samal, R., & Dash, M. (2023). Ecotourism, biodiversity conservation and livelihoods: Understanding the convergence and divergence. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 11 (1), 1-20. https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.11.001

Sergeyeva, A. M., Omirzakova, M. Z., & Saparov, K. T. (2024). Rural tourism in the framework of agricultural diversification in Aktobe Region, Republic of Kazakhstan. *Human Geographies*, 18 (1), 1-13. https://doi.org/10.5719/hgeo.2024.181.4

Shojaeifard, A., & Shakoor, A. (2021). Analysis and study of the impact of establishing eco-tourism resorts in Iran on the development of rural areas for sustainable regional development. *Geographical Engineering of Territory*, 4(2), 460-479. (in Persian) https://doi.org/JGET-2011-1211(R1)

Sutomo, Y. A. W., Sianipar, C. P., Onitsuka, K., & Hoshino, S. (2025). Evaluating Policy Environment for Community-based Rural Tourism: Multi-Actor Perspectives in Tourism Value Chain. *Journal of Regional and City Planning*, 35 (3), 280-304. https://doi.org/10.5614/jpwk.2024.35.3.3

Tayebnia, S. H., Paidar, A., & Pourjupari, M. (2025). An analysis of the impact of ecotourism accommodation capabilities on tourist attraction and ecotourism development (Case study: villages in Kerman County). *Tourism Management Studies of the Smart Era*, 2 (1), 157-175. (in Persian) https://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2047283.1022

Toulabi, F., Azmi, A., & Moradi, O. A. (2022). Analysis of Factors Affecting the Construction of Ecotourism Accommodations in Goodarzi Rural District, Borujerd County. *Geographical Engineering of Territory*, 6 (2), 429-447. (in Persian) http://doi.org/20.1001.1.25381490.1401.6.12.9.8

Turtureanu, A. G., Crețu, C. M., Pripoaie, R., Marinescu, E. Ș., Sîrbu, C. G., & Talaghir, L. G. (2025). Sustainable Development Through Agritourism and Rural Tourism: Research Trends and Future Perspectives in the Pandemic and Post-Pandemic Period. Sustainability, 17 (9), 3998. https://doi.org/10.3390/su17093998

UNWTO. (2022). Tourism and Rural Development: A Policy Perspective. World Tourism Organization.

Veleshnja, J. (2022). Ecotourism and rural sustainable development, Albania case, Blezënckë village. In The International Conference on Cultural Sustainable Tourism (pp. 109-119). Cham: Springer Nature Switzerland.

Xaba, F., & Adanlawo, E. F. (2024). The potential role of ecotourism in sustainable development: A systematic review. *Journal of Ecohumanism*, 3 (4), 3356-3367. https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3852

Xue, C., Tu, Y. T., Ananzeh, M., Aljumah, A. I., Trung, L. M., & Ngo, T. Q. (2023). The role of economic conditions and sustainable rural development on the sustainability of tourism development: evidence from China. *Environmental Science and Pollution Research*, 30 (11), 30588-30602. https://doi.org/10.1007/s11356-022-24062-w

Yazdanshenas, M., & Mousavi, S.H. (2025). Evaluating the effectiveness of ecotourism resorts on sustainable tourism economy in Tiran city. *Green Development Management Studies*, 4 (1), 1-22. (in Persian). https://doi.org/10.22077/jgdms.2024.7365.1095

Zhu, Y., Chai, S., Chen, J., & Phau, I. (2024). How was rural tourism developed in China? Examining the impact of China's evolving rural tourism policies. *Environment, Development and Sustainability*, 26 (11), 28945-28969. https://doi.org/10.1007/s10668-023-03850-5